

Zdravotně
sociální fakulta
Faculty of Health
and Social Studies

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Zdravotně sociální fakulta
Katedra právních oborů, řízení a ekonomiky

Bakalářská práce

Ombudsman – Veřejný ochránce práv

Vypracoval: Marek Točík
Vedoucí práce: PhDr. Lenka Rosková

České Budějovice 2015

Abstrakt

Veřejný ochránce práv je český název pro instituci, která se ve světě nazývá ombudsman. V České republice má sídlo v Brně a podle zákona č. 349/1999 Sb., o Veřejném ochránci práv, působí k ochraně osob před jednáním úřadů a dalších institucí, pokud je v rozporu s právem, neodpovídá principům demokratického právního státu a dobré správy, jakož i před jejich nečinností. Tím přispívá k ochraně základních práv a svobod.

Práce podává ucelené informace o instituci ombudsmana a jeho činnosti. V teoretické části je nejprve popsána obecně instituce ombudsmana, způsob volby VOP a jeho působnost. Nejsou opomenuty ani informace o Evropském a dětském ombudsmanovi. Stěžejní kapitoly teoretické části se věnují instituci ombudsmana a jeho vztahu k řešení diskriminace v České republice. Konkrétním zadáním pro tuto práci byla problematika etnické diskriminace Romů, zejména v přístupu ke vzdělání. Dalším cílem bylo vysvětlit specifika života romské menšiny a zjistit zda se v jejich případech opravdu jedná o diskriminaci ve školství.

Téma je velice aktuální, jelikož problematika romské minority je často diskutována a stala se ožehavým politickým tématem, které se stát snaží dlouhodobě řešit, prozatím bohužel bez větších výsledků. Problematika romské menšiny je velice složitá, proto je záměrem práce jednoduše seznámit čtenáře s daným tématem a vysvětlit funkci VOP v řešení daného problému

Ve výzkumné části práce jsem se snažil reagovat na výzkum VOP z roku 2012 s názvem „Výzkum etnického složení žáků bývalých zvláštních škol“. Cílem bylo zmapovat konkrétní počty bývalých zvláštních, dnes již praktických či speciálních škol v Jihočeském kraji. Při hledání konkrétních škol jsem vycházel z internetových stránek Ministerstva školství a webových stránek Jihočeského kraje. V první fázi výběru jsem se soustředil na vyhledání všech praktických/speciálních škol v Jihočeském kraji, dále jsem oslovil ředitele vytipovaných škol s žádostí o údaje o počtu romských žáků.

Úspěšnost oslovení bohužel nebyla většinová, přesto bylo ochotno spolupracovat osm škol z regionu. V další fázi bylo nutné oslovit sociální pracovníky nízkoprahových center a učitele, kteří mají zkušenosti se školní přípravou romských žáků s žádostí

o spolupráci. Kvalitativní šetření bylo provedeno formou rozhovorů dle návodu a získané informace jsou zpracovány do přehledných schémat. V této fázi byl problém se získávání informací o poznání menší, spolupráce probíhala na solidní úrovni, jelikož jsem většinu respondentů znal z dřívějších praxí v rámci studia.

Jak se dalo očekávat, počty romských dětí na bývalých zvláštních školách jsou i v Jihočeském kraji vyšší než by měli být podle výzkumu VOP z roku 2012. Dále z výzkumu vyplynulo, že většina respondentů ať z řad sociálních pracovníků nízkoprahových center, či učitelů základních škol, se shoduje na tom, že romské děti nejsou diskriminovány v přístupu ke vzdělání a školství celkově. Jako důvody jejich častého vyčleňování z hlavního vzdělávacího proudu respondenti nejčastěji uváděli nepřipravenost na školní docházku, nezáměr rodičů nebo fakt, že Romové nevnímají vzdělání jako perspektivní pro budoucnost.

Respondenti z řad sociálních pracovníků také potvrdili, že romské děti jsou do bývalých zvláštních škol často umisťovány na žádost rodičů. Dále se shodují v tom, že řešením by byly přípravné ročníky a to především pro děti, které nenavštěvovali mateřskou školu.

V rozhovorech a diskuzi práce jsou uvedeny postřehy a zkušenosti respondentů, se kterými se během výkonu svého povolání setkávají. Z uskutečněných rozhovorů je možné usuzovat, že i přes úsilí státu o edukaci romských žáků v hlavním vzdělávacím proudu, se stále nedaří toto předsevzetí zcela naplňovat. Respondenti usuzují, že chyba není na straně státu, ale na rodičích romských dětí, kteří nejsou schopni svoje děti připravit na školní docházku.

Závěr práce konstatuje, že diskriminace romské menšiny v ČR je závažným problémem, který ovšem nespočívá jen v systémové chybě státu, ale i na straně romských občanů. Bez osvěty, vzájemného respektu obou stran a multikulturního pochopení se tento problém bude nadále prohlubovat.

Abstract

A Czech synonym for Ombudsman is „public justice protector“. According to act no. 349/1999 Sb., about Public justice protector, Ombudsman is active in protecting people against the actions of authorities and other institutions which act in conflict with the law, actions that do not apply to the principles of a democratic rule of law and good governance, as well as preventing them from inactivity. This contributes to the protection of fundamental rights and freedoms.

The paper tries to present comprehensive information about the ombudsman institution and its activities. The theoretical part focuses on description of ombudsman institution in general, the method of electing the Ombudsman and Ombudsman's scope. The European ombudsman and the ombudsman for children are also part of the work.

The core chapters are focused on Ombudsman's role in problem of discrimination in Czech Republic. The main task for this thesis was to address the issue of ethnic discrimination of Roma people, especially in access to education. Another task was to try to describe the behavior of Roma's communities and decide whether there really is discrimination in education.

Supposed discrimination of Roma people is a problematic political topic and lately it has been frequently discussed. The public administration is trying to resolve this issue but with little result. The issue of Roma people is fairly difficult and so the author of this thesis aims simply to present the topic, describing the functions of Ombudsman in discrimination and find possible solution that would be fit for both sides.

The research part tries to react on a research called “Research on the ethnic composition of pupils former special schools“ done by the Ombudsman's office. The first phase of this research was to map the number of so called „special purpose schools“ and their location throughout the region. Main source for this mapping was the websites of Ministry of Education and South Bohemian Region of Czech Republic.

The first objective was to look up all the special purpose schools in the region and then I asked headmasters of these school for information about the Roma people students. Eight school were willing to participate in the research.

In the next phase the assistance of welfare workers and teachers who had the experience of working with Roma students was needed. According to the instructions a qualitative survey was conducted through interviews and information obtained are processed into clear diagrams. Due to my previous working experience and personal acquaintance of respondents the information collection was not much a problem.

The number of Roma people students attending the special schools in South Bohemian Region was higher than the study from 2012 VOP. This was however previously assumed. Another outcome from the survey was that Roma kids are not discriminated throughout the schooling systems. This opinion was shared among the teachers and welfare workers alike. Respondents often mentioned the lack of preparedness for school attendance, lack of interest of the parents or the fact that Roma do not perceive education as a perspective for the future as a main reason for their exclusion from the mainstream education. Welfare workers also stated that kids are being placed into special purpose schools due to the request of their parents. Solution for this situation could be creation of pre-schools, especially for kids that did not attend the kindergarten. Despite the efforts, the state still fails to implement any truly useful solutions concerning the education of Roma pupils. According to respondents, it's mainly a fault of parents, who are not able to prepare their kids for proper school attendance.

Conclusion is that although the discrimination of Roma people could be a problem, it is not primarily the state schooling systems fault, but also parents fault. Without mutual respect and sense of understanding on both sides, the problem will continue to deepen.

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracoval(a) samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to – v nezkrácené podobě – v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných fakultou – elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 21. 4. 2015

.....

Marek Točík

Poděkování

Chtěl bych na tomto místě poděkovat své vedoucí bakalářské práce paní PhDr. Lence Roskové za ochotu, spolupráci, trpělivost a její cenné rady v průběhu zpracování této práce. Dále bych chtěl poděkovat svým rodičům za podporu během celého mého studia.

Obsah

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	10
ÚVOD	11
1. TEORETICKÁ ČÁST	13
1.1 OBEČNĚ O INSTITUCI OMBUDSMANA.....	13
1.1.1 <i>Historie institutu ombudsmana</i>	13
1.1.2 <i>Historie ombudsmana v ČR</i>	15
1.1.3 <i>Evropský ombudsman</i>	16
1.1.4 <i>Dětský ombudsman</i>	17
1.2 VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV V ČR.....	18
1.2.1 <i>Volba veřejného ochránce práv</i>	19
1.2.2 <i>Funkční období a neslučitelnost funkce</i>	19
1.2.3 <i>Působnost veřejného ochránce práv</i>	20
1.3 DISKRIMINACE JAKO PRÁVNÍ POJEM A SPOLEČENSKÉ TÉMA.....	22
1.3.1 <i>Ombudsman a diskriminace</i>	24
1.3.2 <i>Právní ustanovení proti diskriminaci</i>	25
1.3.2.1 <i>Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace</i> .	25
1.3.2.2 <i>Antidiskriminační zákon</i>	26
1.3.3 <i>Výzkum VOP 2012: „Výzkum etnického složení žáků bývalých zvláštních škol“</i>	27
1.4 ROMOVÉ A ROMSKÁ MENŠINA V ČR	29
1.4.1 <i>Vzdělávání romských dětí</i>	30
1.4.1.1 <i>Předškolní vzdělávání romských dětí</i>	30
1.4.1.2 <i>Základní vzdělávání romských žáků</i>	32
2. CÍL PRÁCE A VÝZKUMNÉ OTÁZKY	36
2.1 CÍL PRÁCE.....	36
2.2 VÝZKUMNÉ OTÁZKY	36
3. METODIKA	37
3.1 CHARAKTERISTIKA POUŽITÉ METODY	37
3.2 ZKOUMANÝ SOUBOR.....	37
3.3 TECHNIKA SBĚRU DAT.....	37
4. VÝSLEDKY VÝZKUMU	40
4.1 POČET BÝVALÝCH ZVLÁŠTNÍCH ŠKOL V JIHOČESKÉM KRAJI	40
4.2 POČET ROMSKÝCH ŽÁKŮ NA BÝVALÝCH ZVLÁŠTNÍCH ŠKOLÁCH V JIHOČESKÉM KRAJI	41
4.3 ROZHOVOR DLE NÁVODU	44
4.4 ROZHOVORY	45
4.5 SHRNUTÍ VÝSLEDKŮ ROZHOVORŮ.....	55

5. DISKUZE	59
6. ZÁVĚR	63
7. SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	64
8. PŘÍLOHY	68
8.1 SEZNAM PŘÍLOH	68

Seznam použitých zkratk

ČR	Česká republika
VOP	Veřejný ochránce práv
ESLP	Evropský soud pro lidská práva
NZDM	Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež
ZŠ	Základní škola

Úvod

Ombudsman, ekvivalentem tohoto slova v českém jazyce je tzv. Veřejný ochránce práv. Tato instituce chrání osoby před jednáním úřadů a dalších institucí, jestliže je toto jednání v rozporu se zákonem neodpovídá principům demokratického právního státu, nebo jsou úřady nečinné. Tuto instituci využívá většina evropských zemí. Ochránce rovněž přispívá k prosazování práva na rovné zacházení a ochraně před diskriminací, dále se VOP zabývá preventivními návštěvami míst, kde jsou lidé omezováni na svobodě. Tato instituce má sloužit jako nástroj občanů k dostávání svého práva při jednání se státním aparátem.

Téma Veřejný ochránce práv jsem si zvolil, protože si myslím, že tato instituce je velice důležitá při správném fungování státní správy z hlediska rovnosti jednání občana a státní moci. Jako další důvod výběru tématu mé bakalářské práce bych uvedl, že jako student oboru sociální práce ve veřejné správě bych o činnosti Veřejného ochránce práv měl určitě mít znalosti, které bych mohl případně v budoucnu využít v zaměstnání.

Smyslem této práce je krátké představení úřadu VOP v České republice, popsat jakým způsobem je ombudsman volen, čím se zabývá, jaké je jeho funkční období a pravomoci. Pokud bychom se zabývali tímto tématem obecně, bylo by možné napsat stovky stran textu, to ovšem není cílem této bakalářské práce, proto jsem práci rozdělil na dvě části.

V první – teoretické části jsem se zabýval přímo osobou Veřejného ochránce práv a jeho činností, zákonném ukotvení a historií této instituce. V druhé – praktické části, která je doplněná o kvalitativní výzkum formou rozhovorů dle návodu, jsem se již zajímal pouze o jednu z mnoha činností, které Ombudsman vykonává a tou činností je prosazování práva na rovné zacházení a ochranou před diskriminací. Konkrétně jsem se zajímal o diskriminaci romských dětí v přístupu ke vzdělání, kde jsem vycházel z průzkumu, který provedl VOP v roce 2012 „Výzkum etnického složení žáků bývalých zvláštních škol“. Jako region svého výzkumu jsem si zvolil Jihočeský kraj. Respondenti výzkumu pocházejí z různých koutů Jihočeského kraje.

Účelem a cílem této bakalářské práce je poukázat na různé názory respondentů, kteří mají zkušenosti s prací s romskými dětmi, zejména v oblasti diskriminace

v přístupu ke vzdělání a ztotožnit se nebo vyvrátit závěry výzkumu VOP, v mém případě pro lokalitu Jihočeského kraje.

1. Teoretická část

1.1 Obecně o instituci ombudsmana

Úřad ombudsmana lze charakterizovat jako orgán (ve většině zemí jednu osobou), který je nezávislý na orgánech výkonné moci a odpovídá za svou činnost zákonodárnému sboru (ani tomu však není podřízen). Na základě podnětů a stížností občanů, které má povinnost přijímat (a to i neformální cestou, např. telefonicky nebo e-mailem), provádí vlastní šetření, toto šetření může provádět i z vlastní iniciativy. Zjistí-li, že právo občanů bylo porušeno, vydává doporučení správním orgánům k provedení nápravy (16). Další definici instituce ombudsmana přináší Vladimír Sládeček ve svém komentáři k zákonu o Veřejném ochránci práv, charakterizuje ombudsmana jako: „*Nezávislou a nestrannou osobu volenou parlamentem, která na základě stížností, nebo z vlastní iniciativy a poměrně neformálně šetří namítanou protiprávnost nebo jiná pochybení v jednání veřejné správy. Ombudsman se věcí začne zabývat tehdy, když není k dispozici jiný, účinný právní prostředek, a svými přímo nevynutitelnými doporučeními iniciuje nápravu*“ (28).

Slovník českého práva uvádí, že „*ombudsman – ochránce lidu (ochránce práv člověka, mluvčí lidských práv) je nezávislým orgánem právní ochrany. Hlavní obsah jeho práce spočívá v přeshetřování stížností jednotlivců na postup, rozhodování, nebo nečinnost orgánů veřejné správy*“ (21). V zásadě přesné a relativně výstižné definice instituce nalezneme i v zejména novějších právních úpravách států: „*Ombudsman je orgán státu volený parlamentem, jehož hlavní funkcí je chránit a uvádět v život práva, svobody, záruky a oprávněné zájmy občanů a zajišťovat, pomocí neformálních prostředků, aby se výkon veřejné moci řídil spravedlností a zákony*“ (portugalský zákon o Provedero De Justica).

1.1.1 Historie institutu ombudsmana

Jako u každé právní instituce, můžeme nalézat vzdálené předchůdce již v relativně vzdálené, starověké minulosti. Již při období Římské říše existovala určitá obdoba

instituce ombudsmana tzv. tribun lidu, nebo jako další příklad poslouží kontrolní orgány ve starověké Číně, tzv. Yuan.

Prapůvod slova ombudsman nacházíme ve středověkých slovech „umbup“ (tzn.: moc/autorita), popřípadě ve slově švédského původu „ombud“, které samo o sobě označuje osobu, jenž vystupuje jako zástupce, či zmocněnec lidu (17).

Jako první funkci ombudsmana (pokud pomineme některé příbuzné činnosti středověkých a pozdějších panovníků) zřídil švédský král Karel XII. V 18. století. Počínaje rokem 1713 dbal tento ombudsman především na správné chování úředníků sloužících královské koruně. V roce 1809 se instituce stala poprvé součástí švédské ústavy. Byla popisována jako orgán parlamentu dohlížející na to, jak soudci a vládní úředníci dodržují právní předpisy a zákony. Ústavní zakotvení doplnil poté zákon s instrukcemi pro ombudsmana, který přesně specifikoval jeho výkon působnosti a oprávnění. Ombudsman dále mohl stíhat soudce či úředníky, prostřednictvím soudu, kteří při výkonu své činnosti porušili právo, nebo zanedbali plnění svých povinností (29).

Největší rozmach „zažila“ instituce ombudsmana v polovině 20. století. Především po 2. světové válce vznikla v různých formách závislých především na politicko-spoločenském a historickém vývoji dané země ve více než 100 zemích světa. Pojmenování instituce, se v jednotlivých státech výrazně liší – např. ve Španělsku působí defensor del pueblo, v Polsku Rzecznikprawyobywatelskich, v Rakousku Volksanwaltschaft a konečně v České republice Veřejný ochránce práv (17).

Postupem času vznikal institut ombudsmana nejen v evropských zemích a s tím vznikali i různé formy pojetí této funkce. Prvotní modely neboli rozdělení ombudsmanů lze odvodit od způsobu jejich vzniku (28).

Rozlišujeme tzv. parlamentního ombudsmana, kterého volí zákonodárny sbor a je také parlamentu odpovědný (tento model používá většina zemí). Dalším méně užívaným modelem je tzv. ombudsman moci výkonné, tedy volený vládou a vládě odpovědný, či ombudsman typu smíšeného. Další dělení lze provést na generální ombudsmany, kteří se zaměřují obecně na celou činnost veřejné správy, a na ombudsmany speciální, kteří se věnují jen určité oblasti výkonu veřejné správy

(např. vojenství, vězeňství, ochrana dat, ochrana práv dětí atd.). Ombudsman může být centralizován s působností v celém státě, či působit lokálně, pouze v dané oblasti, jak tomu je např. v Itálii či Švýcarsku. Český ombudsman, neboli Veřejný ochránce práv patří do většinové skupiny všeobecných parlamentních ombudsmanů, kteří působí centrálně. V současné době s některými úpravami působí tento typ ombudsmanů téměř ve všech státech Evropské unie (27).

Působnost ombudsmana a určení jeho zákonných oprávnění je v různých státech odlišný. Obecně lze však říci, že jde vždy o osobu, která povinna řešit stížnosti jednotlivců či skupin na jednání veřejné správy. Popřípadě může ombudsman z vlastní iniciativy poukazovat na protiprávnost či na špatné jednání (28).

1.1.2 Historie ombudsmana v ČR

Přijetím vládního návrhu zákona o Veřejném ochránci práv (Poslanecká sněmovna návrh schválila 4. listopadu roku 1999, Senát 8. Prosince 1999) se součástí českého právního řádu a soustavy státních orgánů stala zcela nová instituce, tzv. Veřejný ochránce práv. Veřejného ochránce práv lze považovat za českou podobu ve světě značně rozšířené instituce tzv. ombudsmana (17).

Jedním z významných důvodů pro přijetí zákona, který vznikl uprostřed pochybností a úvah o jeho smyslu, bylo stanovisko Výboru ministrů členských států Rady Evropy, který v Doporučení R/85/13 o instituci ombudsmana, a také v doporučení R/97/14 o ustavení celostátních institucí pro lidská práva, vyzývá, aby členské státy zvážily zřízení ombudsmana nebo institucí ombudsmanského typu zvláště tam, kde došlo k prudkým politickým a společenským změnám, transformaci ekonomiky nebo násilným událostem válečného typu, a tím k ohrožení lidských, hospodářských sociálních a kulturních práv (8).

Instituce ombudsmanského typu podle zahraničních zkušeností také zmírňují či odstraňují nespokojenost občanů se správou věcí veřejných, plynoucí z negativní zkušenosti v případech, kdy úředník vykonává vůči občanům mocenské pravomoci státu (27).

1.1.3 Evropský ombudsman

Evropský ombudsman je kontrolní orgán, který vyšetřuje stížnosti týkající se nesprávného úředního postupu orgánů a institucí Evropské unie. Stížnost je umožněna podat každému občanu Evropské unie nebo každé fyzické nebo právnické osobě se sídlem nebo bydlištěm v členském státě EU. Podmínka je dodržení lhůty max. 2 let ode dne, kdy se stěžovatel dozví o skutečnostech, kterých se stížnost týká a kdy stěžovatel vyčerpal všechna ostatní možná řešení problému. Evropský ombudsman neslouží jako odvolací soud, ani se nezabývá řešením problémů Evropského soudního dvora.

Nejčastěji ombudsman řeší stížnosti na zneužití pravomocí, diskriminaci, odmítnutí podání informací, časové průtahy, nejednoznačný postup výběrových řízení při přijímání pracovníků do institucí EU apod. Velice důležité je si uvědomit, že pravomoc Evropského ombudsmana je výhradně omezena na evropskou úroveň. Ombudsman tak nemůže provádět šetření v souvislosti se stížnostmi na státní, místní nebo regionální orgány v členských státech (včetně soudů), podniky ani jednotlivce, a to ani v tom případě, že se stížnost týká záležitostí EU (12).

Ombudsman ve většině případů zahajuje šetření na základě podané stížnosti, dále může ombudsman zahájit šetření i ze své vlastní iniciativy. Ombudsman se v první řadě obrátí na konkrétní orgán s žádostí o napravení pochybení. Pokud tato formální žádost nepřinese výsledek, snaží se nacházet kompromisní řešení. Pokud se ani takto situace nevyřeší, může ombudsman navrhnout opatření k nápravě. Pokud dotčený orgán navrhovaná opatření nepřijme ve lhůtě do 3 měsíců, může ombudsman předložit zvláštní zprávu Evropskému parlamentu. Stěžovatel je poté informován o výsledku celého šetření (6).

Evropský ombudsman přijal v roce 2013 celkem 2420 stížností a na jejich základě zahájil 341 šetření. Téměř v 80 % případů byl Ombudsman schopen stěžovatelům pomoci – ve větší polovině případů bylo dosaženo smírného řešení. Nadpoloviční většina šetření se týkala činnosti Evropské komise (64 %).

Evropský ombudsman je volen Evropským parlamentem z kandidátů doporučených členskými státy na dobu jednoho parlamentního volebního období, tedy 5 let. Může být zvolen opakovaně. Prvním Evropským veřejným ochráncem práv byl v letech 1995-

2003 Jacob Söderman z Finska, od roku 2003 zastává funkci Nikiforos Diamandouros z Řecka (znovu zvolen v roce 2009) (13). V roce 2013 se stala Evropskou ombudsmankou Irka Emily O'Reilly.

Mezi orgány a instituce EU, které podléhají možnému šetření ombudsmana patří: Evropský parlament, Evropská komise, Rada Evropské unie, Soudní dvůr Evropských společenství (s výjimkou jeho soudních pravomocí), Evropský hospodářský a sociální výbor, Evropský účetní dvůr, Výbor regionů Evropské unie, Evropská investiční banka, Evropská centrální banka, Evropský úřad pro výběr zaměstnanců (EPSO), Evropský úřad pro boj proti podvodům (OLAF), Evropský policejní úřad (Europol) (12).

1.1.4 Dětský ombudsman

Dětský ombudsman je instituce zřizovaná státem k ochraně práv dětí. Jedná se o veřejnou osobu, na kterou se může obrátit kdokoli, kdo chce řešit jakékoli otázky a problémy týkající se dětí. Mezi nejčastější problémy patří porušování dětských práv, dále do náplně ombudsmanovy práce náleží i jiné činnosti např. dohled na tvorbu zákonů týkajících se dětí. Dětský ombudsman se jednoduše věnuje pouze oblasti práv dětí.

Jako první byl institut dětského ombudsmana zřízen v Norsku v roce 1981 jako reakce na přijetí Úmluvy o právech dítěte. V dalších letech se tato instituce začala rozšiřovat i do řady dalších zemí. Dnes nalezneme dětského ombudsmana např. ve Švédsku, Velké Británii, Řecku, Belgii, Španělsku, Německu, Rakousku, Slovensku, Polsku, ale také v Turecku, Číně, Izraeli či na Novém Zélandu. Samozřejmě existují také tendence o zřízení institutu mezinárodního ochránce dětských práv. Organizace spojených národů chce vytvořit ombudsmana pro děti jako svůj oficiální orgán a Evropská unie také uvažuje o zřízení dětského ombudsmana (23).

V České republice se úvahy o zřízení institutu dětského ombudsmana objevují již delší dobu. Chybí nám kontrolní orgán, který by měl pravomoc dávat sankce, kontrolovat, a dohlížet na práva dětí. Tuto myšlenku potvrdila i Organizace spojených národů, která kritizuje Českou republiku právě za to, že doposud nemáme institut, který by se zajímal o problematiku práv dětí.

Pro zřízení dětského ombudsmana jako státní instituce je u nás nutný zákon. Návrh zákona o dětském ombudsmanovi byl předložen vládě na konci roku 2009 ministrem pro lidská práva Michaelem Kocábem. Zákon ovšem nebyl schválen (9).

Pro založení institutu dětského ombudsmana svědčí následující fakta. Děti jsou bezbranné lidské bytosti, které vyžadují speciální zacházení. Jsou velmi citlivé, zranitelné a snadněji se stávají oběťmi nezákonného jednání. Děti nejsou plnoprávními občany, mají pouze některá z občanských práv. Z těchto důvodů je důležité a žádoucí vytvořit institut, který by se zabýval ochranou práv dětí.

Jiná fakta zase svědčí proti založení nového úřadu dětského ombudsmana. Zřízení specializovaného úřadu pro ochranu práv dětí by byla velice finančně náročná záležitost. Zároveň se objevují ohlasy, že je zcela nepotřebné mít dva ombudsmany, jednoho pro práva dětí a druhého pro práva dospělých. Děti jsou také přece lidé a problematiku dětských práv může řešit VOP stejně kvalitně, jako dětský ombudsman. Je to zbytečné zatěžování úřadů a státních orgánů (23).

1.2 Veřejný ochránce práv v ČR

Veřejný ochránce práv je nestranným a nezávislým státním orgánem, který stojí mimo veřejnou správu a není tedy úřadem. Zákonem je naopak zmocněn k tomu, aby činnost veřejné správy kontroloval a dohlížel na ni. Ze své činnosti se ochránce zodpovídá Poslanecké sněmovně parlamentu České Republiky. Ochránce má jednoho zástupce voleného taktéž Poslaneckou sněmovnou, stejným způsobem a se stejnými podmínkami, jako je tomu u ochránce (31).

Na rozdíl od opravných institucí typu soudního, které působí k nápravě pouze v případech, kdy je zjištěn nesoulad s právními předpisy, může veřejný ochránce práv zjednat nápravu i tehdy, kdy jednání úřadu je po právu, ale je jinak nepřiměřené, nesprávné či nespravedlivé nebo pokud je příslušný orgán veřejné správy nečinný (28).

Zákon ukládá Veřejnému ochránci práv nejen přispívat k nápravě chyb institucí či úřadů vůči konkrétnímu občanu, ale také poznatky, které získal zobecňovat a podávat návrhy na systémová opatření, které vedou ke změně původních příčin pochybení a k nápravě. Přispívá tak k všeobecnému zkvalitnění výkonu veřejné správy, respektive

ke zlepšení jejího působení vůči všem osobám. Povinnosti Veřejného ochránce práv jsou ukotveny v zákoně 349/1999 Sb. (8).

1.2.1 Volba veřejného ochránce práv

Český ombudsman je volen Poslaneckou sněmovnou na funkční období šesti let z kandidátů, z nichž po dvou navrhuje Senát a prezident republiky, přičemž shodné návrhy jsou přípustné. Za účelem nezávislosti od politických vlivů a vlivů výkonné moci vůbec, a dále za účelem rozmanitosti návrhů, byla v českém právním řádu zvolena konstrukce, kdy po dvou kandidátech na VOP, jakož i po dvou kandidátech na jeho zástupce navrhují dva subjekty – prezident republiky a Senát, tzn. horní komora parlamentu (27).

Navrhování kandidátů prezidentem republiky je zčásti inspirováno principem prezidentského jmenování ústavních soudců. Je pravdou, že navrhování kandidátů prezidentem může vypadat poněkud nezvykle, neboť prezident republiky je formálně součástí moci výkonné, tedy moci, která má být kontrolována. Nicméně prezident nespadá dle § 1 odst. 3 pod dohled Veřejného ochránce práv (35).

Politickému vlivu se přesto nominace učiněná prezidentem úplně vyhnout nemůže, neboť prezident by měl na druhou stranu určitým způsobem zvažovat, zdali navržený kandidát má šanci uspět i v Poslanecké sněmovně. Senát jako horní komora parlamentu byl pro volbu kandidátů na ombudsmana vybrán jako rozvážnější orgán k výběru kandidátů než Poslanecká sněmovna, ačkoliv politické vlivy se v menší míře mohou objevovat i zde (27).

1.2.2 Funkční období a neslučitelnost funkce

Funkční období VOP se stanovuje zákonem v délce šesti let, přitom se předpokládá možnost jeho zvolení nanejvýš ve dvou po sobě jdoucích funkčních obdobích. Teoreticky je tak i možné, aby byl jeden a ten stejný člověk, vykonávající funkci Veřejného ochránce práv s pauzou jednoho či více funkčních období zvolen opětovně, tedy i potřetí. Důvodem stanovení šestiletého funkčního období českého Veřejného ochránce práv se zdá snaha zákonodárců, aby ombudsmanovo funkční období přesahovalo

volební období Poslanecké sněmovny a tím byla zaručena větší nezávislost a nadstranickost této instituce, přičemž přesah dvou let se za normálních okolností, jeví jako ideální (28).

Veřejný ochránce práv se po svém zvolení ujímá výkonu funkce slibem, stanoveným zákonem, složeným do rukou předsedy Poslanecké sněmovny. Z čehož vyplývá, že VOP je volen Poslaneckou sněmovnou, tzn., že je součástí moci zákonodárné. Odpovědný za výkon své funkce je opět Poslanecké sněmovně. Slib je povinen dle Zákona složit do 10 dnů ode dne, kdy byl zvolen, jinak se VOP nemůže nadále své funkce ujmout. Pokud slib nesloží v dané lhůtě, z konkrétní osoby se nestává Veřejný ochránce práv, neboť se zvolená osoba neujala výkonu funkce (35).

Je nutné doplnit, že při ukončení řádného funkčního období VOP se volba nového ochránce uskuteční ve lhůtě začínající šedesát dnů před uplynutím řádného období a končí dnem konce funkčního období. Pokud se tato funkce uvolní před skončením řádného funkčního období, je konána nová volba Veřejného ochránce práv do 60 dnů (27).

Česká právní úprava přitom rozeznává dvě formy zániku, neboli ztráty funkce VOP, a to pozbytí funkce a odvolání z funkce. Rozdíl je v tom, že k pozbytí funkce dochází automaticky, tedy tím dnem kdy končí šestileté funkční období. Konkrétní důvody pro automatické pozbytí funkce jsou uvedeny v § 6 odst. 1 zákona o Veřejném ochránci práv.

Oproti tomu odvolání z funkce nenastává automaticky, ale musí mu předcházet vznik členství ombudsmana v politické straně nebo politickém hnutí nebo kvalifikované posouzení vlivu neslučitelnosti soukromé aktivity s výkonem funkce, přičemž posouzení konkrétního důvodu zkoumá Poslanecká sněmovna. V těchto případech pak konkrétní osoba ve funkci VOP končí až při doručení písemného vyrozumění o odvolání adresované ochránci (28).

1.2.3 Působnost veřejného ochránce práv

Veřejný ochránce práv působí k ochraně osob před jednáním institucí a dalších úřadů uvedených v zákoně 349/1999 Sb. (zákon o Veřejném ochránci práv), jestliže je

v rozporu s právem, neodpovídá principům demokratického právního státu a dobré správy, taktéž i před jejich nečinností, a tím přispívá k zlepšení ochrany základních práv a svobod (31).

Působnost ochránce se vztahuje na ministerstva a další správní úřady, které mají působnost po celém území státu, dále správní úřady, které jim podléhají, orgány územních samosprávných celků při výkonu státní správy, Českou národní banku, Radu pro televizní a rozhlasové vysílání, a není-li dále stanoveno jinak na Armádu České republiky, Policii České republiky, Vězeňskou službu České republiky, Hradní stráž. Dále na zařízení, v kterých je vykonávána vazba, trest odnětí svobody, ochranné léčení, ochranná nebo ústavní výchova, zabezpečovací detence. Dále i na veřejné zdravotní pojišťovny (6).

Ochránce systematicky provádí kontrolu míst, kde se nacházejí nebo by se mohli nacházet osoby, které jsou omezeny na svobodě mocí veřejnou, nebo v důsledku závislosti na poskytované péči. Cílem je posilovat ochranu jmenovaných osob před nelidským, krutým či ponižujícím zacházením, mučením nebo přílišné trestání a jiné špatné zacházení (24).

Působnost ochránce podle odstavce 3 se vztahuje na:

- a. Zařízení, v nichž se vykonává vazba, trest odnětí svobody, ochranná nebo ústavní výchova, ochranné léčení anebo zabezpečovací detence.
- b. Další místa, kde se nacházejí nebo mohou nacházet osoby omezené na svobodě veřejnou mocí, zejména policejní cely, zařízení pro zajištění cizinců a azylová zařízení, místa, kde se nacházejí nebo mohou nacházet osoby omezené na svobodě v důsledku závislosti na poskytované péči, zejména zařízení sociálních služeb a jiná zařízení poskytující obdobnou péči, zdravotnická zařízení a zařízení sociálně-právní ochrany dětí.
- c. Ochránce vykonává působnost ve věcech práva na rovné zacházení a ochrany před diskriminací.
- d. Ochránce provádí sledování zajištění cizinců a výkonu správního vyhoštění, předání nebo průvozu zajištěných cizinců a trestu vyhoštění cizinců, kteří byli vzati do vyhošťovací vazby nebo kteří vykonávají trest odnětí svobody (35).

Působnost Veřejného ochránce práv se nevztahuje na prezidenta republiky, Parlament a vládu, NKÚ, na orgány činné v trestním řízení, státní zastupitelství a na soudy, s výjimkou orgánů správy státního zastupitelství a státní správy soudů, dále se nevztahuje na zpravodajské služby České republiky. Ochránce má právo podat návrh na zahájení řízení dle zákona o řízení ve věcech státních zástupců a soudců a zúčastnit se takového řízení. Ochránce je oprávněn zasahovat do činnosti a rozhodování úřadů a zařízení pouze tak jak stanoví zákon (24).

1.3 Diskriminace jako právní pojem a společenské téma

Jednou ze základních otázek, kterou bychom měli zodpovědět, než se budeme do hloubky zabývat tématem diskriminace a ochranou před ní je, co všechno vlastně diskriminací je a co už diskriminace není, tedy pokusit se o určité vymezení pojmu diskriminace.

V dané chvíli je slovo diskriminace jedním ze slov, která jsou v každodenním životě dnešní společnosti velice často používána, a tímto se dostáváme do oblasti pojetí diskriminace jako společenského tématu. Tímto můžeme vysledovat, že používání slova diskriminace ve společnosti je spojováno nejčastěji s různými projevy nespravedlnosti. V důsledku toho dochází k tomu, že se mnoho lidí cítí být tímto tématem osobně zasaženo, jelikož při posuzování rozmanitých společenských situací se dostává velmi často do popředí otázka rovnosti, s kterou problematika diskriminace velice blízce souvisí, a na kterou ve společnosti existuje mnoho odlišných názorů. Při výkladu diskriminace jako společenského tématu si nelze nepovšimnout úzké souvislosti tohoto pojmu s otázkou tzv. „menšin“. Každý člen společnosti je v určitém ohledu příslušníkem „většiny“ a v jiném ohledu příslušníkem menšiny, ať už ve smyslu mocenském nebo početním, což v něm v určitých situacích, pokud je součástí menšiny, vyvolá pocit určitého znevýhodnění (7).

Výše popsany pohled na diskriminaci, jako společenské téma se však neřadí na první místo mého zájmu. Je důležité si říci a uvědomit, že diskriminace by v první řadě měla být chápána jako pojem právní, jelikož jenom správné pochopení významu pojmu

diskriminace jako pojmu právního, může vést ke správnému pochopení problematiky diskriminace ve společnosti, účinnému „boji“ proti ní a k odstranění všech forem diskriminace ve společnosti.

Obecně lze diskriminační jednání popsat jako jednání, které je s ohledem na princip spravedlivého posuzování člověka v rozporu, jelikož dle principu spravedlivého posuzování nelze při posuzování člověka vycházet z jeho příslušnosti k určité rase či skupině, ale je zapotřebí spravedlivě vycházet z jeho kvalit a osobních schopností.

Můžeme tedy říct, že při diskriminaci dochází obecně k rozlišování subjektů sobě rovných, které jednoho či více z nich poškozují nebo znevýhodňují, a to především v situacích, které jsou navzájem podobné. Zde můžeme spatřit, jak úzce souvisí pojem diskriminace s pojmem „rovné zacházení“. Ten lze stručně vymezit ve smyslu, že jednání určité osoby s dalšími různými osobami je zcela shodné.

K diskriminačnímu jednání potom dochází v situacích, kdy takové jednání nebude shodné, ale naopak bude rozdílné, dojde k tzv. „rozdílnému zacházení“. Ovšem v mnohých situacích ve společnosti bude toto jednání oprávněné, k diskriminačnímu jednání bude tedy docházet jenom v situacích, kdy bude konkrétní jednání nejen rozdílné, ale zároveň bude souviset s některým z diskriminačních důvodů (7).

Můžeme tedy říci, že o protiprávní diskriminační jednání půjde tedy v situacích, kdy je s jednotlivcem nebo skupinou osob zacházeno méně výhodným způsobem, oproti jinému jednotlivci či osobám, kterým se v situaci, která je s předchozí situací srovnatelná takového méně výhodného zacházení nedostalo, na základě právem zakázaných důvodů.

Existují tzv. diskriminační důvody a diskriminační oblasti níže nalezneme jejich výčet.

Diskriminační důvody:	Oblasti:
Rasa, etnický původ, národnost	Zaměstnávání, povolání, služební poměr
Pohlaví	Přístup k povolání a podnikání
Sexuální orientace	Vzdělání
Věk	Sociální zabezpečení
Zdravotní postižení	Zdravotní péče
Náboženské vyznání	Členství v profesních komorách a v odborech
Víra, světový názor	Zboží a služby včetně bydlení

Zdroj: (11)

1.3.1 Ombudsman a diskriminace

Veřejný ochránce práv se od roku 2009 zasazuje o rovné zacházení a ochranu před diskriminací v souladu s příslušnými směrnicemi respektive právem Evropské unie (např. 2000/43/ES, 2000/78/ES aj.). Ustanovení § 21b zákona o veřejném ochránci práv stanoví: *„Ochránce přispívá k prosazování práva na rovné zacházení se všemi osobami bez ohledu na jejich rasu nebo etnický původ, národnost, pohlaví, sexuální orientaci, věk, zdravotní postižení, náboženské vyznání, víru nebo světový názor.“* (35).

Za účelem plnění zákonných požadavků na ochranu osob před diskriminací a prosazování práva na rovné zacházení vzniklo v rámci institutu Veřejného ochránce práv oddělení specializované na rovné zacházení. Činnosti Veřejného ochránce práv zabývající se rovným zacházením stojí na třech pilířích:

1) informovat 2) vzdělávat 3) pomáhat

V rámci prvního pilíře *informovat* vydává ochránce stanoviska a doporučení. Doporučení VOP v kontextu s právem na rovné zacházení a ochranou před diskriminací jsou adresována široké veřejnosti, vyjadřují se ke konkrétnímu projevu diskriminace ve společnosti a obsahují doporučení, jak se takového jednání zdržet. Nejdůležitější činností ochránce co se týče pilíře informovat je také

uskutečňování výzkumů týkajících se otázek, které souvisejí s problematikou diskriminace. Finální aktivitou prvního pilíře je vydání stanovisek. Stanoviska mají stejný účel jako doporučení, jsou ale určena veřejnosti odborné.

Co se týče druhého pilíře *vzdělávat*, vykonává VOP množství vzdělávacích aktivit, mezi které patří workshopy, tematické semináře a tzv. tréninky určené pro další vzdělávání v neziskových organizacích, státní správě, poskytovatelům služeb a zaměstnavatelům. Ochránce ve spolupráci s Právnickou fakultou Masarykovy univerzity vede tzv. Kliniky antidiskriminačního práva – výuku pro studenty studijního oboru Právo a právní věda (11).

Nejdůležitějším pilířem činnosti ochránce v boji proti diskriminaci je třetí pilíř, *pomáhat* obětem diskriminace. Každá z nás má právo se bezplatně obrátit se svým problémem souvisejícím s diskriminací na ochránce. Ochránce se případem zaobírá z právního hlediska, posuzuje, zdali podle jeho zjištění došlo či nedošlo k diskriminaci a navrhuje oběti diskriminace další možnosti postupu. Dále ochránce spolupracuje při poskytování metodické pomoci s neziskovou organizací Pro bono aliance, která je schopna zprostředkovat bezplatnou právní pomoc nemajetným obětem diskriminace (11).

1.3.2 Právní ustanovení proti diskriminaci

1.3.2.1 Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace

Rezolucí 2106 (XX) Valného shromáždění Organizace spojených národů ze dne 21. prosince 1965 byla přijata Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace. Jménem Československé socialistické republiky byla Úmluva podepsána v New Yorku dne 7. března 1966. S Úmluvou vyslovalo souhlas Národní shromáždění Československé socialistické republiky a prezident republiky ji ratifikoval. Úmluva vstoupila v platnost dnem 4. ledna 1969 a tímto dnem vstoupila rovněž v platnost i pro Československou socialistickou republiku (22).

Tato mezinárodní smlouva o lidských právech, která primárně zavazuje jen státy jako celky mezi sebou na mezinárodněprávní úrovni k tomu, aby v ní obsažená práva

zabezpečily svými vnitrostátními zákony a případně i dalšími nelegislativními prostředky.

V České republice je úmluva jakožto smlouva o lidských právech bezprostředně zavázána na základě článku 10 Ústavy České republiky a měla by mít přednost před zákonem. Úmluva obsahuje v článku 1 definici pojmu rasová diskriminace a zavazuje státy, které tuto úmluvu přijali k přijetí opatření k jejímu potlačování. Dle úmluvy byl zřízen osmnácti - členný Výbor pro odstranění rasové diskriminace, jemuž členské státy zasílají každé 2 roky zprávy o podniknutých opatřeních a dosaženém pokroku na poli odstraňování rasové diskriminace. Výbor je příslušný pro vyřizování sporů mezi státy o naplnění povinností vyplývajících ze smlouvy (22).

1.3.2.2 Antidiskriminační zákon

Dne 29. 6. 2009 byl ve Sbírce zákonů ČR pod číslem 198/2009 Sb., vyhlášen zákon o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů, (tzv. Antidiskriminační zákon) (35).

Po dlouhém „boji“ o jeho přijetí, který vyvrcholil dne 17. června 2009, když Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR po více než roce přehlasovala prezidentské veto Václava Klause a tím tak schválila přijetí Antidiskriminačního zákona. V souvislosti s vyhlášením tohoto zákona je nutné krátce zopakovat základní principy a cíle, které s sebou nová právní úprava přináší.

Před přijetím antidiskriminačního zákona byla právní úprava diskriminace roztržštěna v několika právních předpisech, aniž konkrétněji upravovala komplexnost tohoto nejen sociálně-právního problému dnešní společnosti (1).

Antidiskriminační zákon zpracovává komplexně předpisy dané Evropským společenstvím s návazností na Listinu základních práv a svobod a uzavřené mezinárodní smlouvy, které jsou součástí právního řádu České republiky, vymezuje blíže právo na rovné zacházení a zákaz diskriminace zejména ve věcech práva na zaměstnání a přístupu k zaměstnání, přístupu k povolání, podnikání a jiné samostatné výdělečné činnosti, sociálního zabezpečení, přístupu ke vzdělání a jeho poskytování, přístupu ke

zboží a službám, včetně bydlení, pokud jsou nabízeny veřejnosti nebo při jejich poskytování (35).

Za diskriminaci se dle vyhlášeného antidiskriminačního zákona považuje i obtěžování, sexuální obtěžování, pronásledování, pokyn k diskriminaci a navádění k diskriminaci. Diskriminace je pak v úpravě antidiskriminačního zákona rozlišována ve formě diskriminace přímé (tj. jednání, včetně opomenutí, kdy se s jednou osobou zachází méně příznivě, než se zachází s jinou osobou ve srovnatelné situaci) a diskriminace nepřímé (tj. jednání nebo opomenutí, kdy na základě zdánlivě neutrálního kritéria nebo praxe je jedna osoba znevýhodněna oproti ostatním osobám). Současně vyhlášený antidiskriminační zákon pro případ porušení zákazu diskriminace zavádí pro dotčené subjekty prostředky právní ochrany před diskriminací (11).

V případě, kdy dojde k porušení práv a povinností vyplývajících z práva na rovné zacházení nebo k diskriminaci, má ten, kdo byl tímto jednáním dotčen, právo se u soudu domáhat zejména toho, aby byly odstraněny následky diskriminačního jednání a aby mu bylo dáno přiměřené zadostiučinění. Ve zvlášť závažných případech pak má ten, jehož práva byla takto porušena, právo na náhradu nemajetkové újmy v penězích (1).

1.3.3 Výzkum VOP 2012: „Výzkum etnického složení žáků bývalých zvláštních škol“

Zpráva VOP shrnuje výsledky výzkumu, jehož úkolem bylo zjistit etnické složení žáků bývalých zvláštních škol.

Právní řád České republiky stanovuje, že stát má za úkol a je povinen zajistit všem dětem stejný a rovný přístup ke vzdělání, který by mělo odpovídat jejich vzdělávacím potřebám. Evropský soud pro lidská práva v roce 2007 ale uvedl, že v českém systému školství dochází k diskriminaci romských žáků a dětí v dříve zmiňovaných zvláštních školách pro zdravotně postižené. Když se podíváme na závěry tohoto rozhodnutí, byl při uskutečňování výzkumu kladen zřetel především na zjištění, jaký je podíl romských žáků ve školách tohoto typu. Přílišné vyčleňování romských dětí mimo hlavní proud vzdělání kritizují dlouhodobě mezinárodní i české organizace. Toto zacházení má dlouhodobý negativní dopad na další vzdělání v životě těchto žáků a s tím ruku v ruce

jdoucí uplatnění na pracovním trhu i v dalších životních situacích. Z tohoto důvodu je potřeba se věnovat otázce vzdělání romských žáků v ČR zvýšenou pozornost.

Po zveřejnění rozhodnutí ESLP provedly MŠMT a Ústav pro informace ve vzdělávání (obě tyto instituce v roce 2009) šetření, s cílem zjistit podíl romských žáků, kteří jsou vzděláváni mimo hlavní vzdělávací proud. Ostatně i Česká školní inspekce navštívila některé bývalé zvláštní školy. V roce 2010 se Česká školní inspekce obrátila se svými závěry na dnes již bývalého veřejného ochránce práv JUDr. Otakara Motejla. Bylo sděleno, že diskriminační praxe v českém vzdělávání stále přetrvává. Pro jmenované výzkumy byla výchozí tvrzení ředitelů bývalých zvláštních škol (33).

Mezi úkoly, které Veřejný ochránce práv má, patří dále prosazování práva na rovné zacházení. Ochránce je v tomto případě povinen realizovat k souvisejícím otázkám výzkumy (11).

Vzhledem k uvedeným skutečnostem a uvědomující si souvislé kritiky proti orgánům, které poskytují v ČR vzdělání, se Veřejný ochránce práv rozhodl, že zjistí aktuální údaje o počtu romských žáků, jakožto i o zastoupení případných dalších etnických menšin, v bývalých zvláštních školách na území celé České republiky.

Výzkumné šetření bylo zahájeno v prosinci roku 2011 a v květnu 2012 bylo ukončeno. Na základě uvedených zjištění nezbyvalo než konstatovat, že podíl romských žáků oproti žákům, kteří nejsou romského původu na pozorovaných zvláštních školách, je velmi nepřiměřený v porovnání s podílem romských občanů v české společnosti. Zastoupení romských žáků v odhadovaném poměru 35 %, na sledovaných zvláštních školách poukazuje na jejich přetrvávající nepřímou diskriminaci v přístupu ke vzdělání (33).

Tento konečný závěr je o to více alarmující, že oproti ESLP, který bral patrně v úvahu jenom počty Romů na školách v Ostravě, kde je obecně větší romská populace (jelikož stížnost se v tomto případě týkala škol v Ostravě), byl tento současný výzkum nasměřován na celé území České republiky. Rovnoměrným způsobem byly zastoupeny školy ve všech krajích ČR, přitom byly pro účel výzkumu losovány náhodně. Do tohoto vzorku pro výzkum byly započítány i školy z regionů, kde Romové většinou nesídlí.

Musíme tedy říci, že začlenění největší menšiny žijící v ČR do hlavního vzdělávacího proudu je důležitou podmínkou její integrace (20).

V důsledku nedostatečného vzdělání romské populace (většinou žijících ve vyloučených lokalitách) je větší pravděpodobnost následné dlouhodobé nezaměstnanosti a větší riziko kriminálního a patologického jednání. Český systém edukace je přitom povinen zajistit co nejvyššímu počtu dětí edukaci v hlavním vzdělávacím proudu. Poskytování vzdělání ve speciálních školách, v kterých jsou na žáky brány ohledy dle jejich zdravotního postižení a jsou na ně kladeny nižší nároky, než by tomu bylo v klasických základních školách, by mělo zůstat výjimkou (5).

Z výzkumu dále vyplynulo, že v důsledku dnešního přístupu jednotlivých částí vzdělávací soustavy se neromští žáci v základní škole neučí vzájemnému soužití s romskou populací. Co je ovšem největší problém je, že se prohlubují rozdíly mezi vzdělávacími drahami romských a neromských dětí. Segregací romských dětí, která v českém školství nadále trvá, jsou vytvářeny podmínky pro ještě hlubší sociální a ekonomickou chudobu, v níž se budou příští generace Romů nacházet. To bude znamenat také další zatížení pro sociální systém České republiky. Je proto odpovědností vlády ČR a všech dotčených resortů, aby se snažili o co největší míru zapojení romského etnika do vzdělávacího procesu. Poznatky, které byly zjištěny, byly poskytnuty MŠMT a České školní inspekci a měly by také posloužit jako základ pro další odborné diskuse, jakož i pro formulování nápravných opatření (33).

1.4 Romové a romská menšina v ČR

Romové jsou etnikum, jejichž původ badatele zavedl až do středověké Indie. Momentálně je Romské etnikum nejpočetnější v Evropských zemích a na Americkém kontinentu. V rámci Evropy najdeme Romskou populaci zejména v jihovýchodní Evropě (2). Studium etnika Romů se zabývá filologický obor Romistika.

Populace Romů v Evropě se odhaduje na 6 až 9 milionů, ale některé romské organizace odhadují až 14 milionů. Romové přišli do Evropy z jižní Asie přes blízký východ. Ze své pravlasti putovali společně předkové Romů a Domů, kteří odešli ze severní Indie někdy mezi 6. a 11. stoletím. Ve 14. století se Romové oddělili od

etnika Domů. Romský jazyk, který je rozdělen na několik dialektů, měl v Evropě v roce 2013 podle publikace Ethnologue kolem 3 milionů mluvčích. Mnoho Romů však za svůj mateřský jazyk považuje jazyk země, ve které žijí, nebo mluví smíšeným jazykem, který je kombinací romštiny a jazyka dané země (25).

Romská menšina je jedna z mnoha etnických menšin, žijících v ČR. Při sčítání lidu v roce 2011 se k romské národnostní menšině hlásilo celkem 13 150 obyvatel. Romštinu jako svůj rodný jazyk (nebo jeden z rodných jazyků) však uvedlo celkem 40 370 obyvatel (26). Podle odhadů Evropského centra pro práva Romů z roku 2008 je Romů v ČR mezi 250 až 300 tisíci. (33)

V současnosti na našem území žije několik větví romského národa, nejpočetnější a nejvýznamnější skupinou (asi 75–85 %) jsou „*Slovenští Romové*“ (zvaní *Rumungři*), kteří na území Čech a Moravy přišli po druhé světové válce, během které byla většina původních Českých Romů vyhlazena. Druhou, významnou větví romského národa jsou *Olašští Romové* (asi 10 %) (25).

Romská menšina v ČR patří mezi skupiny, které jsou nejvíce postiženy sociálním vyloučením, a to se všemi negativními důsledky tohoto jevu, konkrétně tedy nízkou úrovní dosaženého vzdělání, vysokou nezaměstnaností a kriminalitou. V očích české veřejnosti se proto často projevuje silné protiromské naladění.

1.4.1 Vzdělávání romských dětí

1.4.1.1 Předškolní vzdělávání romských dětí

Předškolní vzdělávání je považováno za počátek vzdělávání, které se organizuje a řídí požadavky a pokyny Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy (dále jen MŠMT), je koncipováno jako otevřený systém, který vychází z rodinné výchovy a s rodinou dlouhodobě spolupracuje.

Cílem předškolního vzdělání je „*rozvíjet osobnost dítěte v oblasti citové, rozumové, tělesné, osvojení si základních pravidel chování, základních životních hodnot a mezilidských vztahů.*“. Dalším cílem je „*napomoci vyrovnávat nerovnoměrnosti vývoje dítěte před vstupem do základního vzdělávání a poskytnout pedagogickou péči*

dětem či speciálně pedagogickou péčí dětem se speciálními vzdělávacími potřebami. Předškolní vzdělání se organizuje pro děti zpravidla od tří do šesti let věku dítěte.“ (4).

V České republice se předškolní vzdělávání dle současných platných právních předpisů realizuje v mateřské škole, další možností jsou přípravné třídy základní školy. Předškolní stupeň není koncipován jako povinný stupeň vzdělávání. Tento stupeň vzdělávání, i když není uveden jako povinný, naprostá většina dětí majoritní populace v ČR absolvuje (mateřskou školu 94% dětí). Podle sociologického výzkumu společnosti GAC (2009) se poměrně vysoký počet romských dětí tohoto stupně vzdělávání neúčastní. Ze Zprávy o stavu romské menšiny v České republice za rok 2010 vyplývá, že umístění dětí do mateřských škol je dosti svízelné pro většinu skupin obyvatelstva. Překážkou je většinou kapacitní nepoměr mateřských škol, bydliště (v sociálně vyloučené lokalitě), špatná finanční situace romských rodin a nedocení významu mateřských škol pro další vzdělávání dětí a jejich rozvoj (20).

Vyjma předškolního vzdělávání romských dětí v mateřských školách je druhou možností předškolní příprava v rámci absolvování přípravné třídy ZŠ. Výzkumné studie MŠMT ČR (2009) dokládají, že úspěšné zvládnutí přípravné třídy ZŠ nemůže uspokojivě nahradit dlouhodobější přípravu, které se dítěti dostává v mateřské škole. Z toho vyplývá, že je nutné aktivně a zejména cíleně podporovat romské rodiny k uvědomování si významu předškolního vzdělávání v mateřských školách. Absolvování přípravné třídy v délce jednoho roku, tj. před začátkem povinné školní docházky, nemůže dostatečně nahradit výchovu dítěte v mateřské škole probíhající obvykle po dobu tří let (4).

Lze tedy říci, že romské dítě přichází do přípravné třídy ZŠ jinak připravené, než dítě pocházející z majoritní společnosti. Romské dítě, je při zahájení předškolního vzdělávání v obecné rovině nejvíce omezeno v následujících oblastech: základní hygienické návyky, komunikační potenciál, jemná motorika, psychosociální stránka osobnosti a všeobecné poznatky (2).

V lokalitách v ČR typických výskytem romského obyvatelstva navštěvovala před rokem 1989 mateřskou školu značná část romských dětí. Navštěvování MŠ bylo zadarmo, stravné platil pro sociálně slabší rodiny sociální odbor. Situace se náhle

změnila po roce 1989. Zavedením poplatků romské děti přestaly navštěvovat mateřskou školu (5).

Na závěr nezbyvá než podotknout, že již z výše zmiňovaného sociologického výzkumu (GAC 2009) je zřejmé, že žáci, kteří absolvovali mateřskou školu, nebo přípravnou třídu základní školy, jsou ve školních povinnostech úspěšnější. Velký význam přikládají odborníci mateřské škole a apeluje se na to, že jednoletá docházka do přípravné třídy ZŠ je důležitým přínosem pro start vzdělávací dráhy žáka, nicméně není dostačující. Žáci již po druhém, eventuálně třetím roce povinné školní docházky často selhávají, a to zejména v matematice a jazyku českém (30).

1.4.1.2 Základní vzdělávání romských žáků

System edukace základního vzdělávání v České republice vychází z Národního programu rozvoje vzdělání v České republice (tzv. Bílá kniha z roku 2001), legislativně je ukotven především Školským zákonem (561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů), v němž základní vzdělání poskytují:

- základní škola (škola hlavního vzdělávacího proudu)
- základní škola praktická (škola pro žáky s lehkým stupněm mentální retardace)
- základní škola speciální (škola pro žáky s těžkým mentálním postižením, pro žáky s více vadami a pro žáky s autismem) (36).

Osoba, která je kulturně, sociálně a případně ještě rasově odlišná, bývá členy většinové společnosti hůře ohodnocena a obtížněji akceptována. Jiné sociokulturní prostředí s sebou nese jiné vzorce, normy chování a jiné způsoby komunikace, které mohou způsobit sociokulturní handicap. Odlišnost v kulturní a sociální sféře svého nositele více či méně stigmatizuje. Postoje širokého sociálního prostředí významně ovlivňuje jeho informovanost či omezené a nepříznivé zkušenosti (32).

Podle Bartoňové dospívá romské dítě v prostředí, které má jiný jazyk, odlišnou kulturu a přejímá odlišné hodnoty. Autorka uvádí, že v romské rodině je vzorem matka, která předává dítěti základy jazyka. Dále autorka zastává názor, že žák romského

původu nevnímá časovou dimenzi jako lineární veličinu přítomnosti, minulosti a budoucnosti. Bartoňová dokonce uvádí, že romské dítě není možno motivovat budoucností, jelikož žije pouze současností (5).

Důležitou charakteristikou romských dětí je jejich emotivita. České dítě pokud ho porovnáme s romským dítětem, žije většinou v nukleární rodině, na druhou stranu romské dítě většinou vyrůstá s množstvím příbuzných, tím pádem není vedeno tolik k samostatnosti, nemá potřebu se nad něčím zamyslet a o něčem samo rozhodovat. Stimulace smyslů je také odlišná. V romské rodině povětšinou nenacházíme žádné knížky, či jinou literaturu, potřeby na kreslení nebo jiné pomůcky, které slouží k rozvíjení jemné motoriky a grafomotoriky. Lze říci, že intelektové podněty přichází z jiného směru a mají docela odlišný charakter. Důsledkem toho se u romských dětí setkáváme s nedostatečně vyvinutou jemnou motorikou a nezvládnutím základních kulturních a hygienických návyků, které jsou potřebné pro zvládnutí práce ve škole. Dalším důležitým nedostatkem v procesu učení se je také absentující motivace (4).

Školský zákon (561/2004 Sb., ve znění pozdějších předpisů) vymezuje tři základní kategorie speciálně vzdělávacích potřeb dětí, žáků a studentů (§16):

- a. zdravotní postižení (postižení mentální, tělesné, zrakové, sluchové, vady řeči, autismus, souběžné postižení více vadami, vývojové poruchy učení nebo chování),
- b. zdravotní znevýhodnění (tj. zdravotní oslabení, dlouhodobá nemoc, nebo zdravotní poruchy vedoucí k poruchám učení a chování),
- c. sociální znevýhodnění (rodinné prostředí s nízkým socioekonomickým statutem, nařízená ústavní či ochranná výchova, postavení azylanta či uprchlíka) (36).

Novelizace vyhlášky 73/2005 Sb. (147/2011 Sb.) specifikuje podpůrná a vyrovnávací opatření, precizněji definuje sociální znevýhodnění uvedené v §16 Školského zákona. Uvádí, že za sociálně znevýhodněného lze považovat žáka z prostředí, v němž se mu nedostává potřebné podpory k řádnému průběhu vzdělávání včetně spolupráce zákonných zástupců se školou a žáka znevýhodněného nedostatečnou znalostí vyučovacího jazyka. Z výše uvedeného je tedy jednoznačné, že etnicita neřadí

žáka automaticky do skupiny žáků se speciálně vzdělávacími potřebami (dále jen SPV). Žák se SPV je žák, u nějž jsou naplněna kritéria uvedená ve školském zákoně a v příslušných vyhláškách (19).

V roce 2009 se do problematiky sociálního znevýhodnění angažovala také Česká školní inspekce (ČSI) prostřednictvím šetření na základních školách praktických. ČSI provedla v roce 2009/2010 kontrolu správnosti zařazení žáků do škol mimo hlavní vzdělávací proud. Zaměřila se na efektivitu využívání diagnostických pobytů a možnost návratů (reintegrace) žáků do hlavního vzdělávacího proudu. Dále inspekce sledovala, jak přihlížejí školy ve vlastním hodnocení u romských žáků k jazyku, kultuře a jejich dřívějším zkušenostem a učení. Při své inspekční činnosti navštívila celkem 171 z 398 základních škol praktických. Z výsledků je zřejmé, že někteří romští žáci byli neoprávněně vykázáni jako žáci s mentálním postižením, že nebyla ve všech případech splněna zákonná podmínka pro jejich zařazení do speciálních tříd (19).

Vzdělávání romských žáků v čase povinné školní docházky má určitá specifika. M. Bartoňová popisuje hlavní problémy, se kterými se romský žák začne brzy po příchodu do školy potýkat:

- nedostatek času a prostoru na domácí přípravu,
- neochota rodičů zajistit základní školní pomůcky,
- priorita pracovat doma (péče o sourozence) než ve škole,
- nezvyk na pevný denní režim, přísný řád a aktivity vyžadující dlouhodobé soustředění,
- neschopnost se samostatně rozhodovat a zodpovídat sám za sebe,
- nerozvinutá jemná motorika, neznalost kreslení a psaní,
- neznalost pojmů, které nejsou potřeba v praktickém životě a které děti získávají z knih a encyklopedií (5).

M. Bartoňová uvádí následující strategie, které by měly pomoci při vzdělávání romských žáků:

- podpora škol: speciální třídy, asistenti ve třídách, mobilní učitelé ustanovení MŠMT ČR, kteří jsou specializovaní na romskou problematiku,

- podpora učitelů, žáků a rodičů: aktivity informační, přípravné, vzdělávací a přímá pomoc, kterou zajišťují sociální pracovníci. Finanční podpora romských organizací,
- pedagogické prostředky a pedagogické materiály, zahrnující různé formy pedagogického dohledu,
- učitelé, jejich počáteční a další vzdělávání, zvláštní centra pro přípravu učitelů na práci s romskými dětmi, stáže, letní školy,
- zohlednění kulturní identity romského žáka: historii a kulturu, Romů implementovat do ŠVP,
- vytvořit systém podpory žáků při jejich přechodu ze vzdělávacích programů speciálního školství do programů hlavního vzdělávacího proudu: metodické materiály, doučování apod.,
- aktivně připravovat k přijímacímu řízení na střední školy, organizovat vzdělávací kurzy pro romské matky, vytvořit poradenský systém (5).

2. Cíl práce a výzkumné otázky

2.1 Cíl práce

Cílem práce je představení úřadu Ombudsmana, jeho práv a povinností a seznámení se s jakými činnostmi se Ombudsman zabývá, zvláště se zaměřením na diskriminaci, tento úkol jsme provedli již výše v teoretické části práce. Druhým cílem je následně zjistit, zda se výzkum Ombudsmana z roku 2012 "Výzkum VOP k otázce etnického složení žáků bývalých zvláštních škol" potvrdí či nepotvrdí v lokalitě Jihočeského kraje a doplnit šetření o názor sociálních pracovníků nízkoprahových center pro děti a mládež a názor učitelů základních škol.

2.2 Výzkumné otázky

Ve svém výzkumu „diskriminace romských dětí v přístupu ke vzdělání“ jsem si zvolil 3 základní výzkumné otázky.

VO1: Potvrdily se statistické údaje o etnickém složení žáků bývalých zvláštních škol v Jihočeském kraji?

VO2: Potvrzují sociální pracovníci nízkoprahových center v Českých Budějovicích diskriminační přístup k romským dětem v oblasti vzdělávání?

VO3: Vnímají učitelé základních škol přístup vzdělávacího systému ČR jako diskriminační?

3. Metodika

3.1 Charakteristika použité metody

Pro zpracování výzkumné práce jsem zvolil techniku kvalitativního výzkumu formou rozhovorů. Dále byla využita sekundární analýza dat. Jako variantu rozhovoru vhodnou pro tento typ dotazování jsem zvolil – rozhovor pomocí návodu.

Hendl definuje zvolenou metodu takto: „*Návod k rozhovoru představuje seznam otázek nebo témat, jež je nutné v rámci rozhovoru probrat. Tento návod má zajistit, že se skutečně dostane na všechna pro tazatele zajímavá témata. Je na tazateli, jakým způsobem a v jakém pořadí získá informace, které osvětlí daný problém. Zůstává mu i volnost přizpůsobovat formulace otázek podle situace. Rozhovor s návodem dává tazateli možnost co nejvýhodněji využít čas k rozhovoru. Současně umožňuje provést rozhovory s několika lidmi strukturovaněji a ulehčuje jejich srovnání. Pomáhá udržet zaměření rozhovoru, ale dovoluje dotazovanému zároveň uplatnit vlastní perspektivy a zkušenosti.*“ (15).

3.2 Zkoumaný soubor

Výzkumný soubor stěžejní pro výzkum tvoří 5 učitelů základních škol působících na území Jihočeského kraje. Dalším výběrovým souborem je 5 sociálních pracovníků nízkoprahových center pro děti a mládež sídlících v lokalitě České Budějovice. Posledním zkoumaným souborem byla sekundární analýza dat počtu romských žáků na bývalých zvláštních školách, pro tento účel bylo osloveno 19 školských zařízení, pro děti se speciálními vzdělávacími potřebami. Z celkového počtu bylo ochotno spolupracovat pouze 8.

3.3 Technika sběru dat

Pro plnění cílů bakalářské práce byla zpočátku nejdůležitější sekundární analýza dat, z důvodu vytvoření si určité představy o množství romských dětí v bývalých zvláštních školách. Dále bylo proto třeba zajistit počty bývalých zvláštních škol v Jihočeském kraji, které jsou volně dohledatelné na webových stránkách Jihočeského

kraje v rubrice speciální vzdělávání. Pro výzkum bylo vhodných 19 školských zařízení, ze kterých bylo 8 škol ochotných spolupracovat.

Zjišťování etnických záznamů povětšinou provází otázka ochrany osobních údajů, ve smyslu zákona o ochraně osobních údajů. Pro účel výzkumu proto bylo nutné zásadně odlišovat tzv. adresný a neadresný sběr etnických dat. V prvním případě je etnicita spojována s konkrétní osobou, kdežto ve druhém případě se pracuje anonymně, jenom s obecným numerickým údajem o etnickém složení dané skupiny, ve kterých není zjišťována identita jednotlivců.

Adresný údaj o etnicitě té konkrétní osoby je citlivým údajem, který striktně podléhá zákonu o ochraně osobních údajů. Adresným sběrem by bylo zjišťování a uchovávání informací o etnicitě s uváděním jmen konkrétních žáků, což při výzkumu neprobíhalo. Naopak, při neadresném sběru dat jsou zjišťovány údaje vypovídající o etnickém složení určité skupiny jako celku (školy, lokality, pracoviště), aniž lze identifikovat, kterým jedincům z dané skupiny údaje o etnicitě patří, nelze hovořit o adresném sběru dat. Výsledkem je pouze číslo, nebo procentní podíl. Na neadresné zjišťování dat zákon o ochraně osobních údajů nedopadá (15).

Výzkum byl založen na mapování etnického složení školy právě tímto způsobem, tzn. zjišťován byl výhradně číselný údaj, nikoliv informace, kteří žáci konkrétní školy jsou Romové. Byla proto použita metoda bezejmenného, neadresného sběru dat. Obdobně zjišťoval etnické složení žáků některých škol i Veřejný ochránce práv v roce 2012. Podobně byl neadresný sběr etnických údajů zjišťován v minulých letech Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy, kdy bylo prováděno anonymní sčítání romských žáků na středních školách. Jedná se tedy o běžně používaný postup.

Pro účely výzkumu byla zvolena metoda určení jinou osobou, přičemž jako identifikátor etnicity byla použita kombinace pozorování a zjišťování nepřímých znaků. Sběr dat byl prováděn řediteli škol a pedagogy (třídními učiteli), kteří znají své žáky velmi dobře. Jelikož byla použita metoda určení třetí osobou, tzn., samotní žáci nebyli dotazováni, zda se cítí být Romem, je zde otázka dodržení svobodné volby příslušnosti k národnostní menšině. Ta však není v rámci anonymního sběru dat dotčena. Pro účely zjišťování existence nerovného zacházení se jako vhodnější jeví právě vnější úsudek

třetí strany: diskriminací je totiž zacházení založené na vnímání jedince okolím (resp. tím, kdo o něm rozhoduje), nikoliv na tom, zda se cítí být příslušníkem menšiny, či zda její menšina sama za svého člena pokládá. Sběr etnických dat může významnou měrou zhodnotit a revidovat obraz kvality vzdělání, jehož se etnickým a národnostním menšinám na našem území dostává (33).

Pro ucelení informací získaných ze základních škol bylo dále nutné dále oslovit s žádostí o rozhovor učitelé základních škol, kteří jsou ochotni spolupracovat na tomto výzkumu. Rozhovor je nákladnější a pracnější metoda sběru informací než např. internetový dotazník, který má malou návratnost. Učitele jsem vyhledával v okruhu svého bydliště, dále jsem oslovil kantory vyučující v Českých Budějovicích. Byla zvolena technika rozhovoru dle návodu, respondenty nebylo těžké sehnat, jelikož jejich počet nebyl zvlášť vysoký. K rozhovoru docházelo při osobním setkání, ve dvou případech telefonicky. Rozhovory se sociálními pracovníky nízkoprahových center probíhali obdobně, respondenti byli ze dvou nízkoprahových center v Českých Budějovicích, kde jsem v minulosti vykonával školní praxi, všichni ochotně spolupracovali a vyšli mi maximálně vstříc. Z deseti poskytnutých rozhovorů (5 od učitelů ZŠ, 5 od soc. pracovníků nízkoprahových center) jsou ve výzkumné části práce vypracovány přehledné záznamy, respondenti byli ujistěni, že výzkum je anonymní, tím pádem nebylo potřeba souhlasu se zveřejněním těchto rozhovorů.

4. Výsledky výzkumu

4.1 Počet bývalých zvláštních škol v Jihočeském kraji

V Jihočeském kraji se v současné době nachází 22 školských zařízení, kde jsou vzdělávány děti se speciálními vzdělávacími potřebami. Z těchto zařízení bylo nutno tři zařízení vyloučit ze seznamu potenciálních respondentů, jelikož nejsou vhodné pro tento výzkum. Jednalo se o školy specializované pro děti se zrakovým postižením, základní škola logopedická a základní škola při Dětské psychiatrické nemocnici v Opařanech. Z původního počtu 22 specializovaných škol a školských zařízení nám tedy zbylo 19 škol, které byly vhodné pro tento výzkum.

Bývalé zvláštní školy jsou vcelku rovnoměrně rozmístěny po celém kraji, většinou jsou umístěny do okresních měst popřípadě ve větších městech různých okresů. Pro výzkum jak jsem již výše uvedl, zbylo 19 vhodných škol, které jsem oslovil s prosbou o číselný údaj počtu romských žáků na těch konkrétních školách. Zpočátku bylo velmi těžké získat důvěru ředitelů těchto škol, problém byl v ochotě sdělování citlivých informací ohledně etnicity, potažmo v ochraně osobních údajů.

Dále zde byla neochota spolupracovat na výzkumech prováděných studenty, jelikož školy jsou výzkumy podobného typu zahlceny. Zpočátku jsem kontaktoval ředitele škol pomocí e-mailu, který ovšem neměl potřebný efekt. Bylo tedy nutné kontaktovat ředitele škol pomocí telefonu, po vysvětlení mých požadavků se názory jednotlivých ředitelů značně rozcházel, někteří spolupracovali velmi rádi a údaje mi sdělili bez větších problémů, jiné jsem musel hluboce uvádět do problematiky a stále byli nedůvěřiví, někteří mi odvětili, že by nespolečně pracovali ani s Veřejným ochráncem práv.

Touto selekcí se z původního počtu vhodných škol pro tento výzkum vykristalizovalo 8 školských zařízení, která byla ochotna spolupracovat. Jak je výše uvedeno, školy nejsou konkrétně uváděny, tato část výzkumu je zaměřena pouze na numerický údaj ohledně celkového počtu žáků a numerický údaj počtu romských žáků té konkrétní školy.

4.2 Počet romských žáků na bývalých zvláštních školách v Jihočeském kraji

Český právní řád stanoví, že stát musí zajistit všem dětem rovný přístup ke vzdělání, který bude odpovídat jejich vzdělávacím potřebám. Evropský soud pro lidská práva v roce 2007 ale uvedl, že v českém vzdělávacím systému dochází k diskriminaci romských dětí a žáků v tehdejších zvláštních školách pro zdravotně postižené. S ohledem na závěry tohoto rozhodnutí byl při realizaci výzkumu kladen důraz především na zjištění podílu romských žáků v tomto typu škol. Nadměrné vyčleňování romských žáků mimo hlavní vzdělávací proud dlouhodobě kritizují české i jiné nadnárodní organizace. Tato praxe má negativní dopad na dlouhodobou vzdělanostní cestu těchto žáků a s tím související jejich uplatnění na trhu práce i v jiných oblastech života. Jejich vyloučení ze standardních základních škol také narušuje vzájemnou integraci romské a většinové populace.

Také Česká školní inspekce navštívila vybrané bývalé zvláštní školy. V roce 2010 se obrátila se svými závěry na bývalého veřejného ochránce práv JUDr. Otakara Motejla. Konstatovala, že diskriminační praxe v českém vzdělávacím systému přetrvává. Zmíněné výzkumy vycházely z tvrzení ředitelů škol. Mezi úkoly VOP patří také prosazování práva na rovné zacházení. Vzhledem k výše uvedeným skutečnostem se VOP rozhodl realizovat výzkum, který se týká aktuálních údajů o podílu romských žáků v bývalých zvláštních školách na území celé České republiky. Výzkumné šetření bylo zahájeno v prosinci roku 2011 a v květnu 2012 bylo ukončeno (33).

Výsledky Ombudsmanova výzkumu, který na základě uvedených zjištění tvrdí, že nezbyvá než konstatovat, že podíl romských žáků vůči žákům neromského původu na sledovaných školách je zcela nepřiměřený v porovnání s podílem Romů v české společnosti. Zastoupení romských žáků v odhadovaném poměru 35 %, na sledovaných školách poukazuje na jejich přetrvávající nepřímou diskriminaci v přístupu ke vzdělání. Procentní podíl by se měl pohybovat maximálně kolem čísla 2,8 %, toto procento by mělo kopírovat procento romské populace žijící v ČR z celkového počtu obyvatel.

Dle zprávy Ombudsmana nemůže být sporu o tom, že začlenění nejpočetnější menšiny žijící v České republice do hlavního vzdělávacího proudu je nezbytnou

podmínkou její integrace. Důsledkem nedostatečného vzdělání romských dětí, často žijících ve vyloučených lokalitách, je jejich pozdější dlouhodobá nezaměstnanost a zvýšené riziko sociálně patologického chování. Český vzdělávací systém je přitom povinen zajistit co možná největšímu počtu dětí vzdělání v hlavním vzdělávacím proudu. Poskytování vzdělání ve speciálních školách, v nichž jsou na žáky s ohledem na jejich zdravotní postižení kladeny objektivně nižší nároky, než je tomu v tradičních základních školách, by mělo být výjimkou.

V důsledku stávajícího přístupu jednotlivých článků vzdělávací soustavy se neromští žáci v základních školách nejenže neučí vzájemnému soužití s Romy, ale především se prohlubují rozdíly mezi jejich vzdělávacími drahami (33).

	Celkový počet žáků	Počet romských žáků	Procentní podíl romských žáků
Škola 1	45	0	0 %
Škola 2	56	0	0 %
Škola 3	106	1	0,94 %
Škola 4	24	3	12,5 %
Škola 5	95	10	10,5 %
Škola 6	112	13	11,6 %
Škola 7	117	16	13,7 %
Škola 8	96	19	19,8 %

Tabulka č. 2: Vlastní zpracování

Jestliže tento výzkum má být reflexí výzkumu Veřejného ochránce práv z roku 2012, je tedy nutné vycházet z údajů jím zjištěných. Pokud žije v České republice cca 150 – 300 tisíc Romů a celkový počet obyvatel podle nejnovějšího sčítání lidu (2011) činí 10 562 214 obyvatel, je zastoupení Romů v ČR cca 1,4 – 2,8 %. Podobný poměr bychom měli tedy najít i v zastoupení romských dětí v bývalých zvláštních školách. Výzkum Ombudsmana probíhal na vylosovaných školách po celé ČR, zjištěný poměr romských dětí v bývalých zvláštních školách činil 35 %, což se dá považovat za opravdu alarmující číslo.

Z číselných údajů, které jsem měl možnost zjistit v lokalitě Jihočeského kraje lze usuzovat, že podíl Romských dětí na praktických školách Jihočeského kraje není tak vysoký jako celorepublikový průměr. Kdybychom pomocí aritmetického průměru vydělili počet škol spolupracujících na tomto výzkumu s procentuálním podílem zastoupení Romských dětí v těchto praktických školách, dostáváme se k číslu 8,6 %, které vypadá mnohem přijatelněji, ale ani toto číslo neodpovídá průměru, který by měl vzhledem k počtu zástupců romské menšiny v české populaci vycházet. Vzhledem k maximálnímu podílu Romů v české společnosti, který je ve výzkumu Ombudsmana uváděn jako 2,8 % populace ČR. Takto snížené procento lze jen velmi těžko vysvětlit, můžeme se domnívat, že například nepřímá diskriminační praxe není v tomto regionu tak vysoká. Dalším více logickým faktem je že, v Jihočeském kraji žije méně Romů než v jiných krajích ČR, zejména v oblastech ležících při severní hranici ČR, jako například kraj Ústecký, či Liberecký. Tuto domněnku lze doložit i mapou vyloučených romských lokalit, zpracovanou Evropským sociálním fondem ČR. (viz. příloha 1).

Tuto velice důležitou část výzkumu bychom mohli považovat za uzavřenou, cílem je aby si čtenář udělal představu o počtech romských dětí ve zvláštních školách. Z realizovaného výzkumu vyplynulo, že počty romských žáků v lavicích bývalých zvláštních škol jsou neustále vyšší než by podle poznatků výzkumu VOP měli být (2,8 %), romské děti tvoří 8,6 % žáků bývalých zvláštních škol v Jihočeském kraji. Oproti celorepublikovému průměru, který činí 35% žáků je na tom Jihočeský kraj o poznání lépe než kraje jiné. Zajímavé by bylo srovnání s kraji, kde je výskyt romské minority častější, ale takové šetření není předmětem tohoto výzkumu.

Závěrem této kapitoly nezbyvá než konstatovat, že diskriminační praxe vůči romským dětem jako uchazečům o základní vzdělání přetrvává i nadále, její míra je ovšem menší než v jiných krajích České republiky. Můžeme se jenom domnívat, z jakého důvodu tato praxe přetrvává, je problém v přístupu státu, pedagogicko - psychologických poraden nebo v přístupu rodičů romských dětí? K zodpovězení těchto i jiných otázek nám bude složit další část tohoto výzkumu, která se bude zabývat řešení otázek diskriminace romských dětí z úst pracovníků nízkoprahových center a učitelů základních škol.

4.3 Rozhovor dle návodu

Tabulka 1: Rozhovor dle návodu s pracovníci nízkoprahových center

A - Identifikační údaje	1. V zařízení jakého typu pracujete? 2. Jak dlouho?
B - Klientela	3. Jaká je cílová skupina vašeho zařízení? 4. Jsou klienti spíše romského nebo českého etnika? (%) 5. Co je podle Vás příčinou toho, že většina klientů je Romského původu?
C - Diskriminace	6. Myslíte si, že jsou romské děti diskriminovány v přístupu ke vzdělání? 7. Jak se díváte na fakt, že jsou romské děti častěji umisťovány do speciálních/praktických škol? 8. Z jakých důvodů podle Vás jsou romské děti umisťovány častěji do speciálních škol a jsou pro to podle Vás oprávněné důvody?
D - Jak tento problém v budoucnu řešit	9. Myslíte si, že je chyba na straně státu, nebo na straně rodičů romských dětí? 10. Jak by se tomuto chování rodičů/státu dalo předcházet? 11. Stát zřizuje tzv. přípravné ročníky, myslíte si, že je toto počínání prospěšné i romským dětem?

Zdroj: vlastní výzkum

Tabulka 2: Rozhovor dle návodu s učiteli praktických/speciálních škol

A - Identifikační údaje	1. Muž/žena? 2. Pozice ve školství? 3. Současné zaměstnání?
B - Zkušenosti	4. Máte zkušenosti s prací s romskými dětmi? 5. Kolik let praxe máte? 6. Pracoval jste někdy ve speciální/praktické škole?
C - Diskriminace	7. Jak se díváte na fakt, že jsou romské děti častěji umisťovány do speciálních/praktických škol? 8. Z jakých důvodů podle Vás jsou romské děti umisťovány častěji do speciálních škol a jsou pro to podle Vás oprávněné důvody? 9. Myslíte si, že jsou romské děti diskriminovány v přístupu ke vzdělání?
D - Jak tento problém v budoucnu řešit	10. Myslíte si, že je chyba na straně státu, nebo na straně rodičů romských dětí? 11. Jak by se tomuto chování státu dalo předcházet? 12. Stát zřizuje tzv. přípravné ročníky, myslíte si, že je toto počínání prospěšné i romským dětem? 13. Co by jste zavedl za opatření aby k tomuto (diskriminačnímu) jednání nedocházelo?

Zdroj: vlastní výzkum

4.4 Rozhovory

▪ Sociální pracovnice 1

A - Identifikační údaje

1. V zařízení jakého typu pracujete? „Pracuji v nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež.“

2. Jak dlouho? „Jsem zde již 8 let“

B – Klientela

3. Jaká je cílová skupina vašeho zařízení? „Děti a mládež od 6 let do 26 let, někdy spolupracujeme i s rodiči dětí od 3 let, tzv. předškolka.“

4. Jsou klienti spíše romského nebo českého etnika? (%) „Klienti jsou většinou romského etnika tvořila bych tak 80% ku 20%, přesné počty nevidujeme.“

5. Co je podle Vás příčinou toho, že většina klientů je Romského původu? „Jako hlavní důvod bych označila lokalitu. Naše nízkoprahové centrum bylo zřízeno v části města typické výskytem Romů, vlastně i trochu účelově. Myslím si, že město chtělo dostat romské děti z různých veřejných prostor, jako třeba nákupní centra, autobusové zastávky atd. Dalším důvodem je bezprizornost romských dětí, nemají žádné kroužky, rodiče se nezajímají o to, co dělají děti ve volném čase ani je nekontrolují.“

C – Diskriminace

6. Myslíte si, že jsou romské děti diskriminovány v přístupu ke vzdělání? „Jako realitu odpovídající jejich sociálním dovednostem. Do školy chodí s odporem, doma jsou bez jakékoliv přípravy. Malá skupina romských dětí dochází do našeho centra na doučování, je to ale spíše výjimečné. Další věcí je že nedokáží dodržovat pravidla a už vůbec neudrží dlouho pozornost.“

7. Jak se díváte na fakt, že jsou romské děti častěji umisťovány do speciálních/praktických škol? „Ne, mají stejné společenské možnosti jako ostatní bohužel ty rodinné ne.“

8. Z jakých důvodů podle Vás jsou romské děti umisťovány častěji do speciálních škol a jsou pro to podle Vás oprávněné důvody? „Do tzv. zvláštních škol chodí na základě vyšetření, mnohdy ale i na základě žádosti rodičů, kteří jsou většinou absolventi stejné školy. Je ale pravda že romské děti v normální škole brzy nestíhají a nejsou schopni akceptovat tempo učení třídy, proto rodiče dají své dítě raději do školy speciální.“

D - Jak tento problém v budoucnu řešit

9. Myslíte si, že je chyba na straně státu, nebo na straně rodičů romských dětí? „Hlavně na straně rodičů, děti mají špatné sociální zázemí, sami rodiče chtějí, aby dítě šlo do zvláštní školy. Sami ani nemají vzdělání, aby svým dětem pomohli a ani se jim do toho příliš nechce.“

10. Jak by se tomuto chování rodičů/státu dalo předcházet? „Je potřeba změnit názor rodičů na důležitost vzdělání a přijmout odpovědnost za příští generace. Jsou zvyklí svádět odpovědnost na školu a společnost.“

11. Stát zřizuje tzv. přípravné ročníky, myslíte si, že je toto počínání prospěšné i romským dětem? „Ano, ale ve srovnání s mateřskou školkou to není to pravé, nejlepší je když dítě jde do školky a pak teprve do školy. Jeden rok přípravného ročníku dítěti

nedá tolik, nehledě na to že tato možnost samotnými Romy není příliš využívána. Je to nedostatečné.“

Zdroj: vlastní výzkum

▪ Sociální pracovnice 2

A - Identifikační údaje

1. V zařízení jakého typu pracujete? „Jsem zaměstnaná v nízkoprahovém centru pro děti a mládež.“

2. Jak dlouho? „Čtyři a půl roku pracuji v nízkoprahovém centru, je to moje první práce.“

B – Klientela

3. Jaká je cílová skupina vašeho zařízení? „Děti a mládež od 6 let do 26 let.“

4. Jsou klienti spíše romského nebo českého etnika? (%) „Klienti jsou většinou romského etnika, doufám, že nepřeháním, ale myslím si tak 90% romských dětí zbytek ostatních.“

5. Co je podle Vás příčinou toho, že většina klientů je Romského původu? „Určitě to bude lokalita, a když sem chodí romské děti, moc ostatních dětí sem nechodí. Když bych řekla že by jsme sídlili na náměstí, myslím si že procenta by byla jiná. Jde především o dostupnost. Romské děti nemají žádné volnočasové aktivity, a proto k nám chodí, je to jak kroužek.“

C – Diskriminace

6. Myslíte si, že jsou romské děti diskriminovány v přístupu ke vzdělání? „Nepracuji ve škole, takže mi toto nepřisluší moc soudit, ale můj osobní názor je že do zvláštní školy dávají romské děti sami rodiče. Zaprvé chtějí a zadruhé, romské děti fakticky nejsou na školu připraveni. Vzdělávání je těžší, nepřipravují se doma i v té třídě brzy nestíhají a tím pádem narušují chod vyučování. Látka se jim stává nepochopitelná. Ve velkém procentu si ale myslím, že je to iniciativa rodičů. Fakt je že děti tam mají lepší známky a neprožívají žádnou deprivaci.“

7. Jak se díváte na fakt, že jsou romské děti častěji umisťovány do speciálních/praktických škol? „Myslím si, že ne, akorát nejsou schopni plnit školní potřeby, jelikož ani v rodině nepanuje velká vzdělanost a je pro ně mnohem pohodlnější dát své dítě do zvláštní školy.“

8. Z jakých důvodů podle Vás jsou romské děti umisťovány častěji do speciálních škol a jsou pro to podle Vás oprávněné důvody? „Buďto sami rodiče to vyžadují, nebo na normální školu opravdu nemají, nejčastěji z rodinných důvodů. Jestli to jsou oprávněné důvody, říci nemohu, neznám přesně zákony týkající se této problematiky.“

D - Jak tento problém v budoucnu řešit

9. Myslíte si, že je chyba na straně státu, nebo na straně rodičů romských dětí? „Řekla by i tak i tak, rodiče se nebijí za to, aby nebylo jejich dítě na zvláštní škole. Co se týče státu, je fajn zřízovat zvláštní třídy plné romských dětí, ale je to pořád zvláštní třída na základní škole. Vlastně ani nevím, co by stát měl dále udělat, dobrou variantou jsou přípravné třídy, kde se děti aspoň částečně připraví na pravidelnou školní docházku. Stát může maximálně podporovat to, aby děti museli chodit do školky, ale jak to udělat nevím,

nevím jak donutit rodiče aby se starali více o své děti.“

10. Jak by se tomuto chování rodičů/státu dalo předcházet? „Na tuhle otázku jsme si odpověděli v předchozím dotazu, jak říkám předškolní vzdělávání je dobrý základ. Hlavně si myslím, že stát není zodpovědný za rodiče. Trošku bych se bránila pozitivní diskriminaci, kde se stát může přetřhnout, aby umožnil romským dětem plnohodnotné vzdělávání, ale diskriminuje tím potom rodiče, kteří se o své děti starají ve smyslu vzdělávání, že je sami doma učí a snaží se s nimi pracovat. A ono pro to, i když já udělám všechno pro to, aby se snažili, zlepšili se ve škole, nic nenahradí školní práci z domova. Základ je v hlavě rodičů. Možná dále taky narážíme na systém dávek, kde oni vlastně nejsou vůbec motivováni se vzdělávat, stačí jim žít z dávky.“

11. Stát zřizuje tzv. přípravné ročníky, myslíte si, že je toto počínání prospěšné i romským dětem? „Ano, naučí se hlavně režimu školy, naučí se soustředit pracovat v kolektivu. Naučí se rozeznávat barvy, malovat, ani tyto základy oni ani nemají většinou.“

Zdroj: vlastní výzkum

▪ Sociální pracovnice 3

A - Identifikační údaje

1. V zařízení jakého typu pracujete? „Pracuji v nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež.“

2. Jak dlouho? „Už tomu bude brzy 5 let. Pouze jsem přerušila práci na mateřskou dovolenou. Zkušenosti s dětmi mám ale již z dřívější doby.“

B – Klientela

3. Jaká je cílová skupina vašeho zařízení? „Děti a mládež od 6 let do 26 let.“

4. Jsou klienti spíše romského nebo českého etnika? (%) „Klienti jsou většinou romského etnika, řekla bych tak zhruba 75% na 25%.“

5. Co je podle Vás příčinou toho, že většina klientů je Romského původu? „Nacházíme se v lokalitě, kde je většina obyvatel romského původu. Dalším důvodem je, že děti majoritní společnosti se příliš s těmi romskými nepřátelí, takže sem chodí minimálně, většinou jen na doučování.“

C – Diskriminace

6. Myslíte si, že jsou romské děti diskriminovány v přístupu ke vzdělání? „Z vlastní zkušenosti mohu říci, že velice často je to na žádost rodičů, kteří se se svými dětmi nepřipravují do školy a ty tím pádem nejsou schopni normální základní školu vychodit. Školu jako takovou příliš neuznávají.“

7. Jak se díváte na fakt, že jsou romské děti častěji umisťovány do speciálních/praktických škol? „Nejsou, ve školách se neděje to, že by je někdo například odsouval, nebo jim nedával stejné možnosti. To spíše romské děti a jejich rodiče nejsou schopni se připravit na školní docházku. Někteří neumí ani pořádně romsky ani česky.“

8. Z jakých důvodů podle Vás jsou romské děti umisťovány častěji do speciálních škol a jsou pro to podle Vás oprávněné důvody? „Jak už jsme řekla často je to na žádost rodičů, kteří nejsou schopni svoje děti uspokojivě připravit na školní docházku a kdyby náhodou je někdo například z pedagogicko-psychologické poradny

chtěl přesvědčit, že mají nadále nechat svoje dítě na ZŠ, umí si i pořádně otevřít puslu aby bylo po jejich.“

D - Jak tento problém v budoucnu řešit

9. Myslíte si, že je chyba na straně státu, nebo na straně rodičů romských dětí? „Myslím si, že chyba je na obou stranách, prvotní na straně rodičů, že je radši dají do zvláštní školy a na druhou stranu i stát, že toto chování vůbec umožňuje. Když je to neromské dítě řeknou mu, jestli by to nechtěl zkusit, ale když jde o dítě romské, nestojí o to se hádat s rodiči, kam patří či ne.“

10. Jak by se tomuto chování rodičů/státu dalo předcházet? „Mě osobně se líbí zřízení přípravných tříd na základních školách. Romské děti nechodí do školek, takže si myslím, že to je dobrá věc, aspoň aby se naučili jemné motorice a dalším základním věcem, které z domova neznají. Zajišťuje jim to jednodušší vstup do školy.“

11. Stát zřizuje tzv. přípravné ročníky, myslíte si, že je toto počínání prospěšné i romským dětem? „Určitě, je to úžasná věc, taková třída by mohla být na každé základní škole.“

Zdroj: vlastní výzkum

▪ Sociální pracovníce 4

A - Identifikační údaje

1. V zařízení jakého typu pracujete? „Pracuji v nízkoprahovém centru pro děti a mládež.“

2. Jak dlouho? „Začínala jsem tu vlastně i při škole jako dobrovolnice a na praxích, ale na úvazek jsem tu asi rok a půl. S romskými dětmi mám ale zkušeností dost.“

B – Klientela

3. Jaká je cílová skupina vašeho zařízení? „Děti a mládež od 6 let do 26 let.“

4. Jsou klienti spíše romského nebo českého etnika? (%) „Romského, tipuji tak 90% na 10%.“

5. Co je podle Vás příčinou toho, že většina klientů je Romského původu? „Je to zadarmo, sociální služby jsou zadarmo. Dále lokalitou naše zařízení je opravdu tvořeno, když to tak řeknu spíše pro romské děti. Vytipovalo se, že v sociálně vyloučené lokalitě by měl být nízkoprah.“

C – Diskriminace

6. Myslíte si, že jsou romské děti diskriminovány v přístupu ke vzdělání? „Je to výchovou a rodinou. V rodině mají bratry bratráanky a v té komunitě celé chodilo více dětí do zvláštní školy. Je to lehčí, je lehčí říci to dítě je hloupé tak půjde do zvláštní, a kdyby bylo v normální museli by s ním rodiče dělat a to se jim příliš nechce. Jde o pohodlnost rodičů, ne že by na to ty děti neměli, ale bojí se, že kdyby bylo v normální škole tak se bojí toho, že by museli makat, dále se bojí šikany a že by to pro ně byla ostuda. Je paradoxní, že zvláštní škola pro ně ostuda není. Je to pro ně volba na prvním místě.“

7. Jak se díváte na fakt, že jsou romské děti častěji umisťovány do speciálních/praktických škol? „Myslím si, že ne přímo diskriminovány, ale na druhou stranu chápu tu učitelku, co vidí snahu toho dítěte ale nezájem toho prostředí se učit. Je to velice těžké posoudit, každopádně si nemyslím, že by byly záměrně vyřazovány mimo

hlavní vzdělávací proud.“

8. Z jakých důvodů podle Vás jsou romské děti umisťovány častěji do speciálních škol a jsou pro to podle Vás oprávněné důvody? „Myslím si, že romské děti neumí pořádně ani jazyk, oni neumí pořádně ani romsky ani česky. Mluví se nějakým etnolektem, pomalu nerozumí, co po nich chtějí doma a co ve škole to už vůbec ne. Další věcí je jejich neposednost, je nepředstavitelné vidět romské dítě 45 minut sedět a dávat pozor, to oni prostě neumí. Doma si dělá co chce, takže prakticky nechápe, proč by mělo být ¾ hodiny zticha. Vůbec neudrží pozornost.“

D - Jak tento problém v budoucnu řešit

9. Myslíte si, že je chyba na straně státu, nebo na straně rodičů romských dětí? „Nevídím chybu na to státu, jakou vlastně? Myslím si že nejvíce pokulhává rodina.“

10. Jak by se tomuto chování rodičů/státu dalo předcházet? „Naučit je, že učit se musí a je podstatné být vzdělaný. Zlepšit vztah ke vzdělání, lpět na vzdělání.“

11. Stát zřizuje tzv. přípravné ročníky, myslíte si, že je toto počínání prospěšné i romským dětem? „Je to prospěšné jen pro minimum těch dětí, některé se sice chytanou, ale je jich opravdu málo. Tuto možnost rodiče romských dětí příliš neuznávají.“

Zdroj: vlastní výzkum

▪ **Sociální pracovnice 5**

A - Identifikační údaje

1. V zařízení jakého typu pracujete? „Salesiánské středisko mládeže, Dům dětí a mládeže ČB. Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež (NZDM). Otevřené kluby.“

2. Jak dlouho? „V NZDM pracuji již pátým rokem, momentálně jsem na mateřské dovolené.“

B – Klientela

3. Jaká je cílová skupina vašeho zařízení? „Děti a mládež 0 – 26 let.“

4. Jsou klienti spíše romského nebo českého etnika? (%) „Záleží na programu, v tu dobu, kdy jsem pracovala v NZDM bylo více Romských dětí, jelikož jsme tak měli nastavený program. V současné chvíli je to jak kdy, dle programu.“

5. Co je podle Vás příčinou toho, že většina klientů je Romského původu? „Je to lokalitou, kde služba působí. Posláním instituce a cílů NZDM.“

C – Diskriminace

6. Myslíte si, že jsou romské děti diskriminovány v přístupu ke vzdělání? „Ano jsou.“

7. Jak se díváte na fakt, že jsou romské děti častěji umisťovány do speciálních/praktických škol? „Skoro nikdo nerozumí historii Romů, proto nemohou a ani nechtějí řešit jejich etnicitu, kulturu, jejich rodinné kodexy a hodnoty. Ti, kdo znají historii, pochopí. Na druhou stranu i ti mohou rychle vyhořet. Lidé stále přistupují k jiným kulturám tak, jak chtějí oni a ne, jaké jsou doopravdy. Je to je náš obraz společnosti a kultury Romů i jiných etnických skupin. Prostě jim ani nechceme rozumět, i když pořád říkáme, že se snažíme.“

8. Z jakých důvodů podle Vás jsou romské děti umisťovány častěji do speciálních škol a jsou pro to podle Vás oprávněné důvody? „Na tuto otázku nelze úplně odpovědět, jelikož to je velice individuální. Některé romské děti do speciálních škol

patří a jiné ne a i tak tam jsou.“

D - Jak tento problém v budoucnu řešit

9. Myslíte si, že je chyba na straně státu, nebo na straně rodičů romských dětí? „Viz minulá odpověď, můžeme za to všichni.“

10. Jak by se tomuto chování rodičů/státu dalo předcházet? „Dlouhodobá osvěta, pochopení, změna chápání multikulturality a jiného kulturního prostředí. Co pomohlo hodně mě, vyjet do jiné země, nejlépe rozvojové.“

11. Stát zřizuje tzv. přípravné ročníky, myslíte si, že je toto počínání prospěšné i romským dětem? „My jsme nulté ročníky využívaly hojně, moc to dětem pomohlo, záleželo na tom, jak pracoval sociální pracovník – tedy vlastně celý tým, který pracoval s rodinou daného dítěte. Je to běh na dlouhou trať.“

Zdroj: vlastní výzkum

▪ **Učitel 1**

A - Identifikační údaje

1. Muž/žena? Žena, 42 let.

2. Pozice ve školství? „Pracuji na základní škole praktické, moje pozice je třídní učitelka jedné z našich tříd praktické školy.“

3. Současné zaměstnání? „Stále stejné“

B – Zkušenosti

4. Máte zkušenosti s prací s romskými dětmi? „Jelikož jsem v pedagogické praxi již od svého ukončení studia, zanedlouho tomu bude 20 let, mám zkušenosti s prací s romskými dětmi dost. I když musím připustit, že na naší školu přichází romské děti minimálně. Momentálně nemáme ve škole žádné, poslední co si pamatuji, odcházeli z naší školy přibližně před 3-4 roky.“

5. Kolik let praxe máte? „Jak jsem již říkala, zanedlouho to bude 20 let. Dříve jsem učila na klasické základní škole, poté co byly 2 základní školy v našem městě sloučeny přesunula jsem se, do zvláštní školy, která se dnes nazývá praktická.“

6. Pracoval jste někdy ve speciální/praktické škole? „Ano, stále pracuji.“

C – Diskriminace

7. Jak se díváte na fakt, že jsou romské děti častěji umisťovány do speciálních/praktických škol? „Abych řekla pravdu, nezdá se mi že, by to měl být fakt, v našem městě je pravda že žije minimálně Romů, možná tímto bude ovlivněn můj úsudek. Je ale pravda že dříve k nám byli přesouvány děti z obyčejných základních škol, i když jenom měli nějakou pětku na vysvědčení, takto se k nám dostávali i někteří romští žáci, v té době to byla ovšem běžná praxe, jak byla tato praxe zákonná, či ne nemohu posoudit.“

8. Z jakých důvodů podle Vás jsou romské děti umisťovány častěji do speciálních škol a jsou pro to podle Vás oprávněné důvody? „Z vlastní zkušenosti, i když jich není zrovna na rozdávání, vím že romské děti obecně nemají tak dokonalé zázemí jako děti jiné. Obecně podle mě je v romských rodinách věnováno méně času na školní přípravu, děti mají malou motivaci dělat něco do školy. Většinou nechodí na žádné kroužky a nikdo se jim moc nevěnuje.“

9. Myslíte si, že jsou romské děti diskriminovány v přístupu ke vzdělání? „Já si

myslím, že nejsou minimálně ne u nás. Nechci všechny házet do jednoho pytle, ale jejich příprava a chování opravdu neodpovídají potřebám obecné základní školy. Měla jsem možnost vidět chlapce který ve svých 10 letech neuměl ani číst ani psát, byl na praktické škole i když neměl žádnou mentální poruchu. Myslím si, že i takovéto děti patří do zvláštní školy.“

D - Jak tento problém v budoucnu řešit

10. Myslíte si, že je chyba na straně státu, nebo na straně rodičů romských dětí? *„Jednoznačně se domnívám, že je chyba na straně rodičů, kteří věnují svým dětem málo času a školní příprava je na posledním místě.“*

11. Jak by se tomuto chování státu dalo předcházet? *„Jak jsem řekla stát je viník až v druhé řadě, myslím, že zavádění integrovaných tříd je dobrý způsob řešení. Do budoucna uvidíme, zda bude efektivní.“*

12. Stát zřizuje tzv. přípravné ročníky, myslíte si, že je toto počínání prospěšné i romským dětem? *„Ano. Žádné vzdělání navíc není marné.“*

13. Co by jste zavedl za opatření, aby k tomuto (diskriminačnímu) jednání nedocházelo? *„Když se kouknu na ty Ombudsmanova vysoká čísla, musím říci, že pokud to platí je to opravdu vysoké číslo. Asi nejlepší by bylo donutit rodiče, aby se o své děti řádně starali, ale jak to ti nepovím. Ze strany státu by akorát mohlo docházet k větším kontrolám činnosti pedagogicko-psychologických poraden. Jinak jak jsem řekla, když dítě v 10 letech neumí počítat do pěti, myslím si, že patří do zvláštní školy i bez mentálního postižení.“*

Zdroj: vlastní výzkum

▪ Učitel 2

A - Identifikační údaje

1. Muž/žena? Muž, 35 let.

2. Pozice ve školství? *„Učitel v praktické škole v Jihočeském kraji, zároveň zastává pozici výchovného poradce.“*

3. Současné zaměstnání? *„Přetrvávající na stejné pozici. Spokojen.“*

B – Zkušenosti

4. Máte zkušenosti s prací s romskými dětmi? *„Ano nějaké ty zkušenosti jsem za těch pár let posbíral.“*

5. Kolik let praxe máte? *„Ve školství pracuji od konce svých studií, vlastně jsem ve svém postudijním životě ani jinde nepracoval. Zanedlouho tomu tedy bude 10 let.“*

6. Pracoval jste někdy ve speciální/praktické škole? *„Abych pravdu řekl, vlastně jsem v jiném typu základní školy nikdy nepracoval, jediné když jsem měl školní praxi na gymnáziu a základní škole. Celou svojí pracovní „kariéru“ jsem strávil zde.“*

C – Diskriminace

7. Jak se díváte na fakt, že jsou romské děti častěji umístovány do speciálních/praktických škol? *„Ano tohoto faktu jsem si vědom, nicméně musím říci, že v naší škole nejsou počty romských dětí nějak markantní. Jde o to, jestli je tento důvod opravdu oprávněný“*

8. Z jakých důvodů podle Vás jsou romské děti umístovány častěji do speciálních škol a jsou pro to podle Vás oprávněné důvody? *„Toto je velice těžká*

otázka k posouzení. Romské děti nejsou o nic horší než ostatní děti, problém je v tom že časem přestanou mít o školu zájem, v rodině nemá školství žádnou tradici a v podstatě vzdělání pro valnou většinu z nich neznamená žádný kredit do budoucna.“

9. Myslíte si, že jsou romské děti diskriminovány v přístupu ke vzdělání?
„Obecně si myslím, že v přístupu ke vzdělání nejsou diskriminováni. Ale pokud bychom tuto otázku uchopili za jiný konec a dívali se do důsledků na rozdělování dětí, zjistili by jsme, že k určité diskriminaci dochází. Důvodem proč k ní dochází je fakt, že romské dítě, tím nemyslím všechny plošně, je posláno do speciální školy jen díky předpokladu, že v budoucnu nebude zvládat výuku jako ostatní děti a tím pádem by narušovali a zdržovali výuku. Toto jednání je ve své podstatě diskriminující. Na druhou stranu musím říct, že některé děti nemají ani základní motorické návyky a když nastoupí do školy, neumí ani pořádně držet tužku.“

D - Jak tento problém v budoucnu řešit

10. Myslíte si, že je chyba na straně státu, nebo na straně rodičů romských dětí?
„Chyba je na obou stranách, stát nemotivuje romský občany k práci, ale k pobírání sociálních dávek a oni toho využívají, tím pádem nepotřebují vzdělání. Na straně rodičů je chyba již systematická, oni vlastně svému dítěti v pozdějším věku nedokáží ani poradit. Pro mnoho rodičů jsou tabu už vyjmenovaná slova, jak by tedy mohli předávat své znalosti dál?“

11. Jak by se tomuto chování státu dalo předcházet? „Měli bychom zvýšit motivaci romských občanů k práci a snížit už tak dost vysoké sociální přídatky. Tím pádem se zvýší poptávka po vzdělání i v řadách romských spoluobčanů.“

12. Stát zřizuje tzv. přípravné ročníky, myslíte si, že je toto počínání prospěšné i romským dětem? „Určitě je to prospěšné, jelikož většina romských dětí nenavštěvuje školky. Otázkou ale zůstává, jak moc této možnosti využívají. Každopádně jsem pro.“

13. Co by jste zavedl za opatření, aby k tomuto (diskriminačnímu) jednání nedocházelo? „Myslím si že opatření je dost, začínaje jak bylo řečeno přípravnými ročníky a končící např. u toho že škola koupí dítěti i základní školní potřeby. Domnívám se že zde bude největší chyba v lidském faktoru, čímž myslím rodiče.“

Zdroj: vlastní výzkum

▪ Učitel 3

A - Identifikační údaje

1. Muž/žena? Žena

2. Pozice ve školství? „Učitelka“

3. Současné zaměstnání? „Učitelka, koordinátorka školního vzdělávacího programu.“

B – Zkušenosti

4. Máte zkušenosti s prací s romskými dětmi? „Ano“

5. Kolik let praxe máte?„32“

6. Pracoval jste někdy ve speciální/praktické škole? „Pracovala jsem ve speciální i praktické škole.“

C – Diskriminace

7. Jak se díváte na fakt, že jsou romské děti častěji umístovány do

speciálních/praktických škol? „Z mé zkušenosti jsou umisťovány do praktických škol pouze žáci s mentálním postižením. Že je jich více romských přikládám tomu, že rodiče jsou dost často po několik generací v příbuzenském vztahu, častou jsou absolventy praktických škol. O vzdělání nemají zájem.“

8. Z jakých důvodů podle Vás jsou romské děti umisťovány častěji do speciálních škol a jsou pro to podle Vás oprávněné důvody? „Nechodí do MŠ, doma mluví romsky, nemají o vzdělání zájem, za dobu mé praxe žádný romský žák nešel na žádné odborné učiliště – jejich heslo je – nikdy nebudu pracovat, budu brát sociální dávky, stát se o mě postará. Nemají zájem chodit do běžných ZŠ.“

9. Myslíte si, že jsou romské děti diskriminovány v přístupu ke vzdělání? „Rozhodně ne.“

D - Jak tento problém v budoucnu řešit

10. Myslíte si, že je chyba na straně státu, nebo na straně rodičů romských dětí? „Stát svojí sociální politikou nenutí rodiče romských žáků pracovat, nechá je využívat všechny dostupné výhody. Nenutí je pracovat ani vzdělávat své děti. Vzdělání pro ně nic neznamená. Do školy chodí jen proto, aby neměli potíže s pracovníky OSPODu. Romové umí čerpat sociální dávky, přesně vědí, kde a o co mohou požádat. Úředníci jim pomáhají s vypisováním různých žádostí i radami. Mají své právníky, kteří jim radí.“

11. Jak by se tomuto chování státu dalo předcházet? „Zde bych uvítala termín - Rovné příležitosti, ale obráceně. Nepřiznávat všechny sociální dávky, nepřiznávat automaticky invalidní důchody – při lékařských vyšetřeních těmto pacientům nedůvěřovat – záměrně lžou. Nemoci si záměrně začínají pěstovat už na II. Stupni ZŠ. Chovat se k těmto spoluobčanům jako k ostatním. Požadovat po nich, aby pracovali a tím si vydělávali peníze a nečerpali pouze sociální dávky. Nutit je, aby svým dětem dopřáli vzdělání – nejen základní, ale podle schopností dětí minimálně učiliště. Zamezit zneužívání lékařské péče.“

12. Stát zřizuje tzv. přípravné ročníky, myslíte si, že je toto počínání prospěšné i romským dětem? „Pokud by navštěvovali mateřské školy, nemusel by stát platit za přípravné ročníky. Jinak jsou přípravné ročníky přínosné, ale hlavně pro mentálně postižené žáky speciálních škol. Mám s tím osobní zkušenost.“

13. Co by jste zavedl za opatření, aby k tomuto (diskriminačnímu) jednání nedocházelo? „Podle mého názoru je nikdo nediskriminuje, rozhodně ne na naší škole.“

Zdroj: vlastní výzkum

▪ Učitel 4

A - Identifikační údaje

1. Muž/žena? Žena

2. Pozice ve školství? „Učitelka“

3. Současné zaměstnání? „Ředitelka v ZŠ praktické“

B – Zkušenosti

4. Máte zkušenosti s prací s romskými dětmi? „Ano“

5. Kolik let praxe máte? „35 let“

6. Pracoval jste někdy ve speciální/praktické škole? „Jenom v praktické škole, celých 35 let.“

C – Diskriminace

7. Jak se díváte na fakt, že jsou romské děti častěji umístovány do speciálních/praktických škol? „Do těchto škol nejsou umístovány jenom romské děti a realita to dokazuje.“

8. Z jakých důvodů podle Vás jsou romské děti umístovány častěji do speciálních škol a jsou pro to podle Vás oprávněné důvody? „Zda jde o neoprávněné důvody, to je asi na posouzení jiných, ale faktem je, že téměř žádné z romských dětí nechodí do předškolních zařízení, kde by získali aspoň základy ze všech oblastí života. Pro rodiče je totiž velikou zátěží ráno vstávat a děti do těchto zařízení dovést. Doma se jim nevěnují, mají zcela jiné zájmy, navíc v některých rodinách se mluví jenom romsky, o to mají budoucí prvňáčci těžší.“

9. Myslíte si, že jsou romské děti diskriminovány v přístupu ke vzdělání? „V žádném případě. Ke všem žákům se přistupuje zcela stejně, a pokud se tím některý rodič „ohání“, je to jen proto, že jejich děti s většími obtížemi zvládají učivo a začlenění do kolektivu, a to z výše uvedených poznatků.“

D - Jak tento problém v budoucnu řešit

10. Myslíte si, že je chyba na straně státu, nebo na straně rodičů romských dětí? „Zcela na straně rodičů.“

11. Jak by se tomuto chování státu dalo předcházet? „Povinná předškolní docházka a její dodržování.“

12. Stát zřizuje tzv. přípravné ročníky, myslíte si, že je toto počínání prospěšné i romským dětem? „Podle mého názoru, jsou to zbytečně vynaložené peníze, stačí jen, kdyby všechny děti chodily do mateřské školy a všechny základy získali tam.“

13. Co by jste zavedl za opatření aby k tomuto (diskriminačnímu) jednání nedocházelo? „Nepovažuji to za diskriminační jednání, opatření je dost.“

Zdroj: vlastní výzkum

▪ Učitel 5

A - Identifikační údaje

1. Muž/žena? Žena

2. Pozice ve školství? „Učitelka“

3. Současné zaměstnání? „Učitelka, výchovný poradce.“

B – Zkušenosti

4. Máte zkušenosti s prací s romskými dětmi? „Ano, mám zkušenosti s prací s romskými dětmi.“

5. Kolik let praxe máte? „Mám 22 let praxe.“

6. Pracoval jste někdy ve speciální/praktické škole? „Pracuji celých 22 let v praktické škole.“

C – Diskriminace

7. Jak se díváte na fakt, že jsou romské děti častěji umístovány do speciálních/praktických škol? „Nejsou na školu připravené, proto nejsou úspěšné u zápisu a následně pak na základě vyšetření jdou do ZŠ praktické.“

8. Z jakých důvodů podle Vás jsou romské děti umístovány častěji do speciálních škol a jsou pro to podle Vás oprávněné důvody? „Myslím si, že hlavním důvodem je, že rodiče nemají zájem o vzdělávání svých dětí.“

9. Myslíte si, že jsou romské děti diskriminovány v přístupu ke vzdělání? „Romské děti nejsou diskriminovány v přístupu ke vzdělání. Nemají zájem rodiče, tedy ani děti.“

D - Jak tento problém v budoucnu řešit

10. Myslíte si, že je chyba na straně státu, nebo na straně rodičů romských dětí? „Jednoznačně na straně rodičů.“

11. Jak by se tomuto chování státu dalo předcházet? „Stát se chová správně.“

12. Stát zřizuje tzv. přípravné ročníky, myslíte si, že je toto počínání prospěšné i romským dětem? „Pokud by děti navštěvovaly mateřskou školu, nemusely by být zřizovány přípravné ročníky. Ale pro mentálně postižené je přípravný ročník správný.“

13. Co by jste zavedl za opatření, aby k tomuto (diskriminačnímu) jednání nedocházelo? „Žádné diskriminační jednání vůči Romům není.“

Zdroj: vlastní výzkum

4.5 Shrnutí výsledků rozhovorů

V této kapitole se pokusím shrnout výsledky všech uskutečněných rozhovorů. Pro účel vyhodnocení rozhovorů je nutné oddělit od sebe rozhovory se sociálními pracovníky a rozhovory s učiteli, jelikož se připravené rozhovory pro jednotlivou skupinu lišili.

Jako první se budeme zabývat právě rozhovory se sociálními pracovníky v nízkoprahových centrech pro děti a mládež. U otázky č.1 nebylo těžké naleznout odpověď, všichni respondenti, jak již je v zadání bakalářské práce, jsou pracovnice NZDM. Mohu prozradit, že jsou ze tří center působících v Jihočeském kraji. Z toho jediná byla ochotna zveřejnit své konkrétní pracoviště, což vlastně ani nebylo požadováno. Jedna pracovnice byla v době uskutečnění rozhovoru na mateřské dovolené. Odpovědi na otázku č.2 byly značně individuální, jelikož se týkaly doby praxe. Nejdelší zaměstnanecký poměr trval 6 let, nejkratší rok a půl. V sociálních službách dochází většinou velmi často k odchodům a příchodům nových pracovníků, proto délka praxe většinou není tak dlouhá jako např. u zaměstnanců ve školství. Na otázku č.3 odpověděly pracovnice shodně, věk klientů je mezi 6-26 lety, vyjma jedné, která uvedla že jejich zařízení spolupracuje s dětmi od 3 let. U otázky č.4 se všechny sociální pracovnice shodli, že počet romských dětí navštěvujících konkrétní zařízení tvořil vždy nadpoloviční většinu, ve dvou případech se procentuální počet vyšplhal na hranici 90 %. Otázka č. 5 úzce navazuje na otázku čtvrtou, a tím jsou důvody, proč

zařízení navštěvují především romské děti. Jako hlavní důvod je uváděna lokalita, kde jsou centra umístována. Většinou jsou zřízena v částech měst s typickým výskytem Romů. Účelem je dostat děti z okolí obchodních center a veřejných prostor. Dalšími uváděnými důvody jsou: bezprizornost romských dětí, nedostatečná kontrola ze strany rodičů, dostupnost, dále že služby centra jsou poskytovány zadarmo. Na otázku č.6 by se dalo u 4 z 5 respondentů odpovědět souhrnně jednou větou: Díváme se na to jako na realitu odpovídající jejich sociálním dovednostem. Jako další respondenti uvádí, že často jsou děti zařazeny do „zvláštní“ školy na žádost rodičů, jelikož se s nimi nikdo není ochotný a schopný připravovat. Jedna sociální pracovnice uvedla jako protipol předchozích tvrzení, že majoritní společnost není schopna ani nechce pochopit romskou společnost a etnicitu. Otázka č. 7 je už situovaná přímo do našeho tématu diskriminace. Ve 4 z 5ti případech se dovídáme, že sociální pracovnice nepovažují romské děti za diskriminované v přístupu ke vzdělání a uvádí, že mají stejné možnosti vstupu do vzdělávání jako ostatní, bohužel ale nemají správné rodinné zázemí k rozvíjení vzdělání. Jedna pracovnice striktně řekla, že romské děti jsou diskriminovány v přístupu ke vzdělání. Otázku č.8 zdůvodňovaly sociální pracovnice, jako snahu rodičů o umístění dětí do „zvláštní školy“, z důvodu, že nejsou samotní schopni svému dítěti pomoci, dále že děti v normálních školách brzy ztrácí krok s ostatními a kolikrát umí z domova mluvit jen romsky. Jako další respondenti podotýkají, že jde o individuální záležitost. U otázky č.9 se většina respondentek shoduje, neshledávají vinu na straně státu. Edukaci, jakou umožňuje stát požadují za dostatečnou. Naopak shledávají vinu hlavně na straně rodičů, kteří se nestarají o své děti dostatečně. Názory u otázky č.10 se již více různí, většina respondentů by navrhovala zvýšit povědomí o vzdělání a ukázat rodičům jak je vzdělání důležité pro život a naučit je toto předávat dalším generacím tzn. dlouhodobou osvětou. Další názory se týkaly pochopení multikulturality a porozumění potřebám romských dětí. U otázky č.11 jsme se dočkali shody názorů všech zúčastněných, kteří všichni považují přípravné ročníky za užitečné. Děti se zde naučí ovládat jemnou motoriku i práci v kolektivu. Někteří ovšem poukazují na finanční stránku této věci, která by se dala vyřešit tím, že by děti navštěvovaly klasickou mateřskou školu.

V druhé části se budeme věnovat rozboru rozhovorů s učiteli z bývalých zvláštních škol. Otázka č.1. Byla čistě informační dotazuje se na pohlaví respondenta, můžeme tedy říct, že procentuální poměr žen a mužů ve výzkumu k bakalářské práci byl 80 % na 20 % ve prospěch žen. Otázka č.2 a č.3 si byly velmi podobné, všichni zúčastnění rozhovorů v současné době pracují na postu učitele, vyjma případů, kde došlo k určitému kariérnímu postupu, jako např. zástupce ředitele či ředitel. Dále zde nacházíme dodatečné funkce učitele, tím je myšleno pozice výchovného poradce či koordinátora školního vzdělávacího programu. Na otázku č.4 odpověděli všichni respondenti shodně. A to tak že všichni mají zkušenosti s prací s romskými dětmi. Otázka č.5 je opět velice individuální, respondenti měli mezi 10-35 let praxe ve školství. Dá se tedy respondenty považovat za zkušené kantory. U otázky č.6 se setkáváme se shodnou výpovědí respondentů, všichni pracovali a většina ještě pracuje v bývalých „zvláštních“ školách. Někteří z respondentů pracují ve zvláštních/praktických školách celý život. V otázce č.7 se dostáváme do centra zájmu bakalářské práce, dostáváme se na otázky týkající se diskriminace. V této otázce většina respondentů odmítla, že by romské děti byly umisťovány do „zvláštních“ škol nadměru. Naopak poukazují na to, že děti nejsou připravovány a pokud jsou ve škole speciální či praktické umístěny, jsou zde umístěny správně podle jejich schopností. Jedna respondentka zdůvodňuje tento fakt tím, že rodiče jsou dost často po několik generací v příbuzenském stavu a často jsou též absolventi praktických škol. Otázka č.8 navazovala na předchozí otázku a týkala se důvodů častého umisťování Romů do praktických škol. Jako hlavní důvody respondenti uvádějí nepřipravenost na školní docházku, nenavštěvování mateřských škol, nezájem o vzdělání, v domácnosti se mluví romsky ne česky, nezájem rodičů a neschopnost se s dětmi připravovat. U otázky č.9 se respondenti opět shodují v tom, že si nemyslí, že by romské děti byly diskriminovány v přístupu ke vzdělání. Jeden respondent ovšem podotýká, že pokud by jsme šli do důsledků, o určitou formu diskriminace by se jednat mohlo a to v tom smyslu, že romské dítě je posláno do speciální nebo praktické školy na základě úsudku, že v budoucnu nebude zvládat školní povinnosti. Na otázku č.10 odpověděli respondenti nejednoznačně, většina se přiklání k názoru, že chyba je na obou stranách, neboli

dokonce systematická. Chybu na straně státu spatřují respondenti v jeho sociální politice, kterou nemotivuje romské občany k práci a tím pádem v důsledku i ke vzdělání. Většina respondentů ovšem tvrdí, že je chyba zcela na straně rodičů, kteří nepřipravují řádně a dostatečně svoje děti na školní docházku. Otázka č.11 navazuje na předchozí otázku se zaměřením na zavinění státu, jelikož většina respondentů odpověděla že nevidí chybu na straně státu, můžu pouze podotknout, že kdo chybu na straně státu spatřuje, vidí jí v sociální politice vyplácení dávek a nemotivování romských občanů k práci. Je zde i názor že by měla být zavedena povinná předškolní docházka. U otázky č.12 se názory respondentů různí, obecně uznávají že přípravný ročník je prospěšný, ale podotýkají, že pokud by romské děti povinně navštěvovali mateřskou školku, nemuseli by být přípravné třídy a stát by mohl ušetřit. Na otázku č.13 odpovídala většina respondentů, že nepovažují za nutné další opatření, jelikož k diskriminačnímu jednání nedochází.

Uvedené odpovědi celkem naplnily mé očekávání, co se týče odpovědí respondentů. Jelikož výchozí práce k mé bakalářské práci byl ombudsmanův výzkum, který potvrdil, že romské děti jsou diskriminovány v přístupu ke vzdělání, musím konstatovat, že výzkum k bakalářské práci, proveden pouze v lokalitě Jihočeského kraje, nepotvrdil ombudsmanova tvrzení.

5. Diskuze

První, teoretická část bakalářské práce s názvem „Ombudsman – Veřejný ochránce práv“ se zabývá institucí Ombudsmana jako celku. Jsou zde uvedeny informace o historii institutu ombudsmana ve světě i v České republice, informace o evropském a dětském ombudsmanovi. V neposlední řadě jsou popsány ombudsmanovi osobní atributy, jako jsou působnost, délka funkčního období, způsob volby a činnosti VOP. Jako zdroje těchto informací mi sloužili především webové stránky VOP, dále zákon č. 349/1999 Sb., o Veřejném ochránci práv a kniha „Ombudsman a lidská práva“, jejímž autorem je současná Veřejná ochránkyně práv Anna Šabatová.

V pokračování teoretické části práce je popsána úloha VOP v řešení diskriminace, konkrétně tedy etnické diskriminace Romů, se zaměřením na přístup ke vzdělání. Pro účel pochopení problému jsou zmíněny i specifika života romské minority, počty Romů v ČR a specifika v jejich vzdělávání i v životě. Dále nejsou opomenuty ani důležité legislativní prvky, které potírají diskriminaci, jako např. Zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací, tzv. Antidiskriminační zákon.

Při zpracování výzkumné části práce jsem vycházel z výzkumu uskutečněného Veřejným ochráncem práv v roce 2012 s názvem „Etnické složení žáků bývalých zvláštních škol“, který se zabýval stejnou problematikou. Z výzkumu VOP vyplývá, že na navštívených bývalých zvláštních školách po celé ČR se procentuální počet romských žáků na základě pozorování třídních učitelů pohybuje kolem 35 %.

V prvním díle výzkumné části práce jsem se po vzoru VOP zabýval mapováním počtu romských žáků v bývalých zvláštních školách v Jihočeském kraji. Můj výzkum situovaný do regionu Jihočeského kraje původní poznatek VOP nepotvrdil, když průměrná procentuální hodnota počtů žáků na oslovených školách byla 8,6 %. Nicméně je nutné dodat, že i toto číslo je v nadprůměru. Dle odhadů VOP, pokud v ČR žije cca 150 – 300 tisíc Romů a celkový počet obyvatel je podle nejnovějšího sčítání lidu 10 562 214, je zastoupení Romů v ČR cca 1,4 – 2,8 %, obdobný poměr bychom tedy měli najít i v navštívených školách. Nutno dodat, že ve dvou z oslovených škol se nenacházelo žádné romské dítě.

Dle mého názoru je číslo zjištěné výzkumem k bakalářské práci ovlivněno zejména regionem, jelikož Jihočeský kraj není zcela typické místo, kde Romové žijí. Větší počty romských občanů bychom jistě našli v severní části země např. v okolí města Most či Ústí nad Labem. Dalším faktorem ovlivňující procentuální výsledek výzkumu by mohl být počet navštívených škol. Podle zjištění, vyplývajícího z výzkumu bakalářské práce je v současné době v Jihočeském kraji 22 školských zařízení sloužících dětem se speciálními vzdělávacími potřebami. Tři z těchto školských zařízení byly pro výzkum nepoužitelné, jednalo se o mateřskou školu pro zrakově postižené, ZŠ logopedickou a ZŠ při Dětské psychiatrické nemocnici v Opařanech. Ze zbylého počtu 19 zařízení pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami bylo ochotno spolupracovat pouze osm, samozřejmě s příslibem anonymity.

Během zpracování výzkumné části jsem také předpokládal, že získat informace od ředitelů škol o počtu romských žáků bude velice obtížné, tato domněnka se velmi záhy potvrdila, kdy bylo ochotno spolupracovat méně než 50 % oslovených školských zařízení. Bylo velice těžké vysvětlit zástupcům škol, že u dětí není nutné, aby se oni či jejich rodiče hlásili k romské národnosti, ale postačí poznávání dle vnějších poznávacích znaků.

Téma bakalářské práce pojednává o problematice, která je v České republice velice často probírána a to nejen na úrovni republikové, ale i na úrovni mezinárodní. Problematikou vzdělávání romských dětí v ČR se zabýval i ESLP a řada mezinárodních organizací v čele s Amnesty International. Tato problematika je doposud převážně řešena na teoretické úrovni, která je díky odborníkům jako jsou Šotolová, Kaleja, Balvín, Bartoňová nebo Říčan velice dobře zpracována. Z autorů jiných než tuzemských můžeme vyzdvihnout J.P. Liégoise a Lukasse Kwadransa.

Podle Říčana (25) je škola Romy chápána jako víceméně represivní instituce. Romové k ní mají nedůvěru a ta se přenáší na dítě. Tuto nedůvěru je potřeba prolomit. Bez podpory rodičů nemá učitel romských dětí naději na úspěch. Tato slova prakticky potvrzují názory učitelů, kteří se stali respondenty tohoto výzkumu. Většina učitelů vidí chybu výchovnou na straně rodičů, taktéž se s nimi shodují sociální pracovníci působící v nízkoprahových centrech.

Výzkum se dále shoduje s názorem Říčana (25), ve věci cenění si vzdělání. Romové obecně, jak vyplývá s rozhovorů se sociálními pracovníky, si cenní vzdělání méně než majoritní společnost. Je to dáno historickým vývojem, bylo jim málo užitečné za dávných časů v osadách stejně jako na kočovném voze a vzdělání nepotřebovali ani za komunistické vlády, kde byla práce dělníka ceněna více než například práce učitele.

Dále výzkum potvrzuje myšlenku Říčana (25), jakožto i všech učitelů, kteří byli respondenty tohoto výzkumu. Velmi málo romských dětí prochází mateřskou školou a výchova v romské rodině zpravidla není dobrou přípravou pro školní práci. Dítě zřídka kdy získá zkušenosti s knížkou, hračkami, tužkami a papírem, mnohem spíše s televizí a videohrami. Dále se výzkum s Říčanem (25) shoduje, že žáci nejsou ani jazykově připraveni na výuku, často mluví lépe romsky než česky, což potvrdili názory respondentů výzkumu.

Výzkum potvrzuje i názor Šotolové (30), která uvádí, že jedním z řešení problematiky vzdělávání romských dětí je zřizování přípravných tříd, kde se děti adaptují na nové prostředí a školní režim. Což opět potvrzují odpovědi respondentů na otázku týkající se zřizování přípravných tříd, kde většina respondentů se shodla na tom, že zřizování přípravných tříd je více než potřebné.

Podle výsledků výzkumu je nutné, aby se v budoucnu potvrdil postoj Balvína (2), který klade velký důraz na multikulturní výchovu ve školách a snažení se o oboustranné pochopení jiné kultury.

Druhá, stěžejní část výzkumu se zajímala o názory sociálních pracovníků v nízkoprahových centrech a učitelů základních škol. Šlo zejména o jejich názory týkající se diskriminace romských dětí v přístupu ke vzdělání. V části rozhovoru se sociálními pracovníky týkající se klientely jejich nízkoprahového zařízení jsme se dozvěděli, že klientela těchto zařízení je povětšinou romského původu. Tento poznatek pro mě nebyl překvapující, jelikož jsem sám v nízkoprahovém zařízení v Českých Budějovicích vykonával školní praxi a s klientelou NZDM jsem seznámen.

Otázky týkající se důvodu, proč tomu tak je a odpovědi na ně, potvrdily moje očekávání, že hlavním důvodem vysoké návštěvnosti romských dětí je lokalita, kde

centrum sídlí. Výzkum, konkrétně odpovědi z rozhovoru dle návodu, povětšinou potvrzují názory odborníků na danou problematiku.

Z výzkumu je také hlavním zjištěním, že většina učitelů i sociálních pracovníků si myslí, že romské děti nejsou diskriminovány v přístupu ke vzdělání a že jsou jim umožněny stejné šance při vstupu do vzdělávacího systému, jako dětem majoritní společnosti. Dalším zásadním zjištěním byly uváděné důvody školního neúspěchu a následného přestupu na praktickou či speciální školu, kterými byli hlavně nepřípravenost dětí na školní docházku, nezájem rodičů o školní přípravu a základní hygienické návyky. V těchto bodech se shodují účastníci výzkumu s Bartoňovou (4).

Primárním úkolem práce bylo porovnat tento výzkum s výzkumem VOP z roku 2012, tento úkol byl v předchozím textu splněn. Dalším, sekundárním úkolem bylo zodpovězení výzkumných otázek. I tento cíl bakalářské práce byl naplněn. První výzkumná otázka, týkající se statistických údajů počtu romských žáků na bývalých zvláštních školách byla úspěšně zodpovězena, výzkum VOP z roku 2012 ovšem nepotvrdila, jelikož počet romských žáků na navštívených školách byl několikanásobně menší, než v případě výzkumu VOP.

U druhé výzkumné otázky je nutno konstatovat, že pracovníci nízkoprahových center nepotvrzují diskriminační přístup k romským dětem v přístupu ke vzdělání.

Totéž můžeme říci u učitelů základních škol, jejichž názor byl předmětem třetí výzkumné otázky, zde se také nepotvrdilo, že by učitelé vnímali přístup vzdělávacího systému ČR jako diskriminační. Respondenti z řad učitelů tvrdí, že vzdělání pro romské děti není prioritní a nepřikládají mu patřičnou váhu. V důsledku tohoto faktu jsou častěji umisťováni do speciálních/praktických škol. Tento postoj sdílí i Kaleja (19), který tvrdí, že vzdělání není pro romské žáky hodnotou, ale pouhou „nepotřebnou“ povinností.

6. Závěr

Na závěr bakalářské práce s názvem Ombudsman – Veřejný ochránce práv lze uvést, že stanovený cíl zmapovat počty romských dětí v bývalých zvláštních školách byl splněn. Splněn byl i následující cíl, který souvisel s názory učitelů základních škol a sociálních pracovníků nízkoprahových center na téma diskriminace romských dětí v přístupu ke vzdělání. Zpracovaná práce by měla sloužit nejen jako studijní materiál pro studenty Zdravotně sociální fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, ale mohla by posloužit i Veřejnému ochránci práv v jeho dalších výzkumech, týkajících se dané problematiky.

Teoretická část práce obsahuje definici institutu Ombudsmana a jeho historii tak, aby se čtenář mohl s danou problematikou lépe seznámit. Dále jsou uvedeny informace o dětském či evropském Ombudsmanovi, způsob volby Veřejného ochránce práv v ČR, jeho funkční období a působnost. Značná část teoretické části práce je věnována problematice vzdělávání romských dětí a etnické diskriminaci, zejména vůči Romům.

Praktická část nejprve mapuje konkrétní počty romských dětí na bývalých zvláštních školách v Jihočeském kraji a poté následuje kvalitativní výzkum formou rozhovorů dle návodu v podobě 10 rozhovorů s vybranými učiteli základních škol a sociálními pracovníky nízkoprahových center.

Na základě výzkumu mohu konstatovat, že romských dětí v bývalých zvláštních školách je v Jihočeském kraji méně, než je podle VOP celorepublikový průměr, ovšem stále jsou tyto počty v nadprůměru. Z výzkumu také vyplývá, že jak sociální pracovníci, tak učitelé na základních školách si nemyslí, že by byly romské děti diskriminovány v přístupu ke vzdělání.

V době stále se zvyšujícího zájmu o tuto problematiku, nejen na úrovni republikové, ale i na úrovni mezinárodní, společnost zjišťuje, že je nutné nadále se tímto problémem zabývat a hledat nová řešení dlouhodobě neuspokojivé situace. Hlavním úkolem sociální politiky státu by mělo být motivovat romské občany k potřebě vzdělání a zvýšit prestiž vzdělání i pro tuto skupinu obyvatelstva. Dále je nutné, aby občané pochopili určitou kulturní a společenskou odlišnost Romského národa.

7. Seznam použitých zdrojů

1. Antidiskriminační zákon - jeho připomenutí. ŠEBESTA, Kamil. .cz [online]. 2009 [cit. 2014-02-14]. Dostupné z:<http://www.epravo.cz/top/clanky/antidiskriminacni-zakon-jeho-pripomenuti-57196.html>
2. BALVÍN, Jaroslav. *Pedagogika, andragogika a multikulturalita: Dějiny. Současná situace. Kořeny problémů. Naděje společné budoucnosti*. Vyd. 1. Praha: Hnutí R, 2012, 1 sv. (různé stránkování). ISBN 978-80-86798-07-3.
3. BALVÍN, Jaroslav. *Společně: (spolu s Romy k multikulturní výchově ve školství) : setkání romské i neromské mládeže s pedagogy a přáteli v Brně 12.-14. dubna 1996*. Ústí nad Labem: Hnutí R, 1997, 143 s. ISBN 80-902-1492-4.
4. BARTOŇOVÁ, Miroslava, Ilona Bytešníková et al. *Předškolní vzdělávání dětí se speciálními vzdělávacími potřebami = Preschool education of children with special educational needs*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 80-210-6044-1.
5. BARTOŇOVÁ, Miroslava a Marie VÍTKOVÁ. *Vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami: Education of pupils with special educational needs*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2012, 327 s. ISBN 978-802-1060-579.
6. BEIEROVÁ, Martina. *Veřejný ochránce práv – záruka zákonnosti moderního právního státu*. Brno, 2006. Bakalářská práce. Masarykova univerzita v Brně.
7. BENKOVÁ, Petra. *Diskriminace žen v pracovním právu*. Omlomouc, 2010. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Omlouci.
8. Český veřejný ochránce práv. *Ochrance.cz* [online]. 2005 [cit. 2013-11-10]. Dostupné z:<http://www.ochrance.cz/historie/cesky-verejny-ochrance-prav/>
9. Dětský ombudsman. *Kecejmedotoho.cz* [online]. 2010 [cit. 2014-01-22]. Dostupné z:<http://www.kecejmedotoho.cz/clanky/detsky-ombudsman>
10. Diskriminace na základě rasy, etnického původu a náboženství je přirozená. WILLIAMS, Walter. *Euportal.cz* [online]. 2011 [cit. 2013-12-14]. Dostupné z: <http://euportal.parlamentnilisty.cz/Articles/7859-diskriminace-na-zaklade-rasy-etnickeho-puvodu-a-nabozenstvi-je-prirozena.aspx>

11. Diskriminace. *Ochrance.cz* [online]. 2009 [cit. 2014-10-11]. Dostupné z: <http://www.ochrance.cz/diskriminace/>
12. Evropský ochránce veřejných práv - Evropský Ombudsman. *Večer s ombudsmanem* [online]. [cit. 2013-10-17]. Dostupné z: <http://www.vecersombudsmanem.cz/Domu/2/Propojeni/EvropskyOmbudsman.aspx>
13. Evropský ombudsman. *Encyklopedie Evropa 2045* [online]. 2010 [cit. 2013-10-17]. Dostupné z: <http://www.evropa2045.cz/hra/napoveda.php?kategorie=5&tema=130>
14. *Evropský sociální fond ČR* [online]. 2011 [cit. 2014-02-19]. Dostupné z: http://www.esfcr.cz/mapa/stav_mapy_obce.html
15. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, 407 s. ISBN 80-736-7040-2.
16. HENDRYCH, Dušan. *Správní právo: obecná část*. 8. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012, xxxiv, 792 s. Právníké učebnice (C.H. Beck). ISBN 978-807-1792-543.
17. Historie institutu ombudsmana. *Ochrance.cz* [online]. 2005 [cit. 2013-10-10]. Dostupné z: <http://www.ochrance.cz/historie/>
18. HORVÁTHOVÁ, Jana. *Kapitoly z dějin Romů*. S.I.: Společenství Romů na Moravě [u.a.], 2002. ISBN 978-807-1066-156.
19. KALEJA, Martin. *Romové a škola versus rodiče a žáci*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2011, 162 s. ISBN 978-80-7368-943-8.
20. KALEJA, Martin. *Romové - otázky a odpovědi v českém a slovenském kontextu: Dějiny. Současná situace. Kořeny problémů. Naděje společné budoucnosti*. Vyd. 1. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2012, 202 s. ISBN 978-807-4641-756.
21. MADAR, Zdeněk. *Slovník definic v českém právu: obecná část*. Vyd. 1. Praha: Orac, 2001, 239 p. Focus (Prague, Czech Republic). ISBN 80-861-9937-1.
22. Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace. *Migraceonline.cz* [online]. 2003 [cit. 2013-12-14]. Dostupné

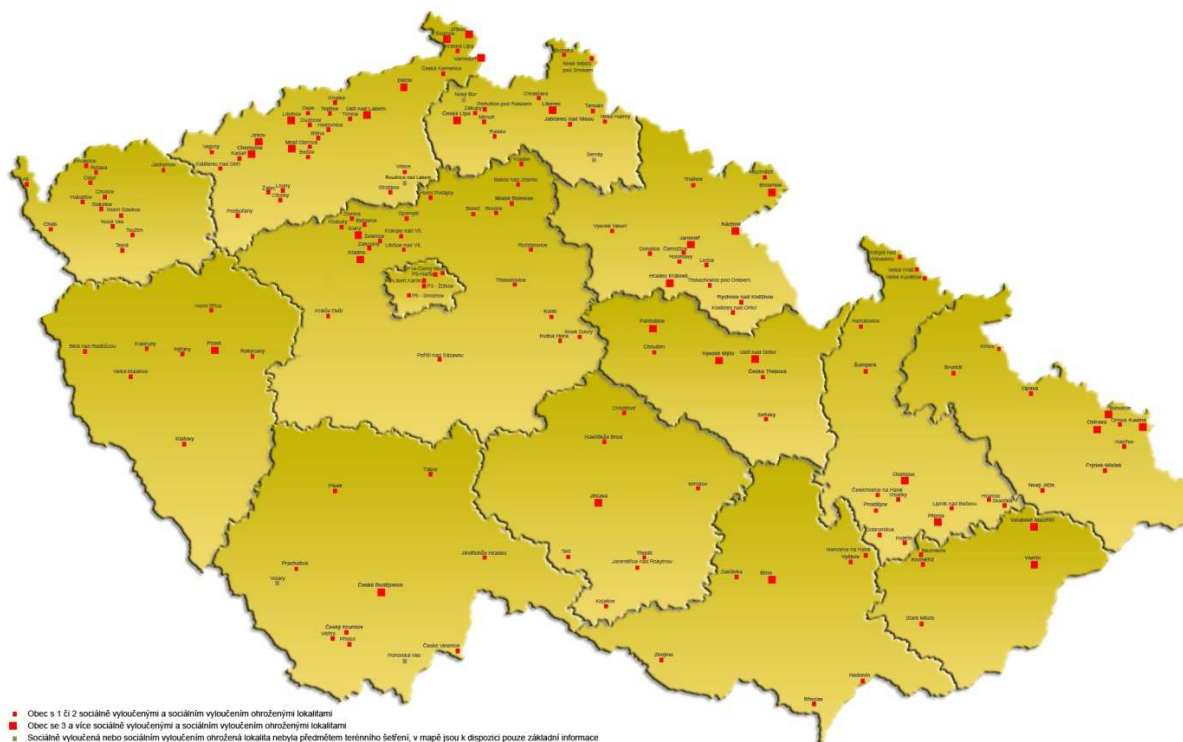
- z: <http://migraceonline.cz/cz/e-knihovna/mezinarodni-umluva-o-odstraneni-vsech-forem-rasove-diskriminace>
23. *Ombudsmanka dětem a náctiletým* [online]. 2012 [cit. 2013-12-21]. Dostupné z: <http://deti.ochrance.cz/>
 24. Působnost veřejného ochránce práv. *ochrance.cz* [online]. 2011 [cit. 2013-12-12]. Dostupné z: <http://www.ochrance.cz/pusobnost-verejneho-ochrance-prav/>
 25. ŘÍČAN, Pavel. *S Romy žít budeme - jde o to jak: Dějiny. Současná situace. Kořeny problémů. Naděje společné budoucnosti*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998, 143 s. ISBN 80-717-8250-5.
 26. *Sčítání lidu, domů a bytů 2011* [online]. 2011 [cit. 2014-02-14]. Dostupné z: <http://www.scitani.cz/>
 27. SLÁDEČEK, Vladimír. *Zákon o Veřejném ochránci práv: komentář*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2000, xxxii, 135 p. ISBN 80-717-9445-7.
 28. SLÁDEČEK, Vladimír. *Zákon o Veřejném ochránci práv: komentář*. 2., podstatně přeprac. a rozš. vyd. Praha: C.H. Beck, 2011, xviii, 193 s. Beckovy malé komentáře. ISBN 978-807-4001-581.
 29. ŠABATOVÁ, Anna. *Ombudsman a lidská práva*. Vyd. 1. V Brně: Doplněk, 2008, 198 s. ISBN 978-807-2392-292.
 30. ŠOTOLOVÁ, Eva. *Vzdělávání Romů: Dějiny. Současná situace. Kořeny problémů. Naděje společné budoucnosti*. Vyd. 3., v nakl. Karolinum 1. Praha: Karolinum, 2008, 123 s., [24] s. obr. příl. ISBN 978-802-4615-240.
 31. Úvod - Veřejný ochránce práv. *ochrance.cz* [online]. 2011 [cit. 2013-12-12]. Dostupné z: <http://www.ochrance.cz/verejny-ochrance-prav/>
 32. VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie II.: dospělost a stáří*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2007, 461 s. ISBN 978-80-246-1318-5.
 33. Výzkum veřejného ochránce práv k otázce etnického složení žáků bývalých zvláštních škol. *Ochrance.cz* [online]. Brno, 2012 [cit. 2015-02-14]. Dostupné z: http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/DISKRIMINACE/Vyzkum/Vyzkum_skoly-zprava.pdf

34. Zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon). 23.4.2008. Dostupné také z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-198>.
35. Zákon č. 349/1999 Sb., o Veřejném ochránci práv. In: *Sbírka zákonů*. 8.12.1999. Dostupné také z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-349>.
36. Zákon 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělání (školský zákon), ze dne 24. září 2004. Dostupné také z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-561>

8. Přílohy

8.1 Seznam příloh

Příloha č. 1 – Mapa vyloučených romských lokalit ČR

Zdroj: Evropský sociální fond ČR (14)